

Programmet för romsk politik i Finland 2018–2022

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2019:28

Programmet för romsk politik i Finland 2018–2022

Social- och hälsovårdsministeriet, Helsingfors 2019

Social- och hälsovårdsministeriet

ISBN: 978-952-00-4124-3

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2019

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet		7 November 2019
Författare	Henna Huttu (redaktör)		
Publikationens titel	Programmet för romsk politik i Finland 2018–2022		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2019:28		
ISBN PDF	978-952-00-4124-3	ISSN PDF	1797-9854
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4124-3		
Sidantal	88	Språk	Svenska
Nyckelord	romer, minoriteter, minoritetspolitik, politikprogram, grundläggande rättigheter, likabehandling, delegationer, integration, inklusion		
Referat			
<p>Det huvudsakliga målet med Programmet för romsk politik i Finland 2018–2022 (ROMPO 2) är att stödja den fortsatt positiva utvecklingen avseende romernas integration i samhället samt utvecklingen av deras språkliga, kulturella och sociala rättigheter. Programmet tar avstamp i att lagstiftningen och det omfattande servicesystemet i dagsläget skapar en god grund för att främja den romska befolkningens likabehandling. Programmets integrerade åtgärder som är särskilt riktade till den romska befolkningen ger fortsatta förutsättningar för en betydande förbättring när det gäller romernas mänskliga rättigheter och socioekonomiska ställning. Detta bör ske genom att den romska befolkningens egen aktivitetsnivå, delaktighet och inflytande ökas, på ett sätt som tar hänsyn till och stärker det romska språket, den romska kulturen och den romska identiteten.</p> <p>Utifrån uppföljningen av det första programmet för romsk politik förutsätter stärkandet av romernas integration i samhället att samarbetet kring romska frågor utökas och görs mer effektivt och systematiskt i synnerhet på lokal och regional nivå. Ett sätt att nå dessa mål och följa utvecklingen är att skapa program för romerna på landskapsnivå, s.k. MAARO-program, som stöder verkställandet av den landskapslag som är under beredning. Det nya programmet syftar dessutom till att beakta informationsfrågor och skyddet av romernas kulturarv. Utöver den traditionella romska befolkningen i Finland beaktar programmet också behoven hos utländska eller rörliga romer som är tillfälligt eller långvarigt bosatta i Finland.</p>			
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Distribution/ beställningar	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö		7.11.2019
Tekijät	Henna Huttu (toimittaja)		
Julkaisun nimi	Programmet för romsk politik i Finland 2018-2022 (Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018-2022)		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:28		
ISBN PDF	978-952-00-4124-3	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4124-3		
Sivumäärä	88	Kieli	Ruotsi
Asiasanat	romanit, vähemmistöt, vähemmistöpolitiikka, politiikkaohjelmat, perusoikeudet, yhdenvertaisuus, neuvottelukunnat, integraatio, inkluusio		
Tiivistelmä <p>Suomen vuosien 2018-2022 romanipoliittisen ohjelman (ROMPO2) päätavoite on tukea romanien myönteisesti jatkunutta yhteiskunnallista integraatiota sekä kielellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten oikeuksien myönteistä kehitystä. Ohjelman lähtökohtana on että nykyinen lainsäädäntö ja kattava palvelujärjestelmä luovat hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ohjelman valtavirtaistetuilla ja erikseen romaniväestölle kohdennetuilla toimenpiteillä luodaan jatkoedellytykset romanien ihmisoikeuksien ja sosioekonomisen aseman huomattavalle parantumiselle. Tämän tulee tapahtua romaniväestön omaa aktiivisuustasoa, osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia lisäämällä sekä romanikieltä, -kulttuuria ja identiteettiä kunnioittaen ja vahvistaen.</p> <p>Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman seurantatiedon perusteella romanien yhteiskunnallisen integraation vahvistaminen edellyttää etenkin paikallis- ja aluetason romaniyaiinyhteistyön määrän, vaikuttavuuden ja suunnitelmallisuuden lisäämistä. Yksi keino näihin tavoitteisiin pääsemiseksi ja tapahtuvan kehityksen seuraamiseksi on valmistelussa olevan maakuntalain toteuttamista tukevien maakunnallisten romaniohjelmien luominen (nk. MAARO-ohjelmat). Tämän lisäksi uusi ohjelma pyrkii huomioimaan tiedotuskysymykset ja romanien kulttuuriperinnön suojelun. Suomen perinteisen romaniväestön tarpeiden ohella ohjelma huomioi myös Suomessa tilapäisesti tai pitkäkestoisesti asuvien ulkomaalaisten tai liikkuvien romanien tarpeet.</p>			
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun jakaja/ myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health		7.11.2019
Authors	Henna Huttu (editor)		
Title of publication	Programmet för romsk politik i Finland 2018-2022 (Finland's National Roma Policy (ROMPO) 2018-2022)		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2019:28		
ISBN PDF	978-952-00-4124-3	ISSN (PDF)	1797-9854
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4124-3		
Pages	88	Language	Swedish
Keywords	Roma, minorities policy, policy programmes, fundamental rights, equality, advisory boards, integration, inclusion		
Abstract <p>The primary objective of Finland's National Roma Policy for 2018–2022 (ROMPO2) is to support the progress seen in the societal integration of Roma and positive development in Romalinguistic, cultural and social rights. The policy programme is based on the premise that Finland's current legislation and comprehensive service system provide a good foundation for the promotion of the equality of the Roma population. The mainstreamed actions and measures targeted specifically at the Roma population set out in the National Roma Policy will create further capacities for considerable improvements in the human rights and socioeconomic status of Roma. This must take place by increasing the level of activity, inclusion and access to influence among the Roma population and with respect for and by strengthening the Romani language and Roma culture and identity.</p> <p>On the basis of follow-up data on Finland's first National Policy on Roma, the strengthening of the societal integration of Roma calls for increases in the amount, effectiveness and planning of cooperation in Roma issues at the local and regional levels in particular. One way of reaching these objectives and monitoring progress made is to create county-specific Roma programmes (MAARO Programmes) that support the implementation of the Counties Act that is currently being drafted. In addition, the new policy programme seeks to take into account matters relating to information provision and the preservation of Roma cultural heritage. Along with the needs of Finland's traditional Roma population, the National Roma Policy also covers the needs of foreign and non-sedentary Roma living in Finland temporarily or on a long-term basis</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Farabiba patrin

Oppenbaariboskiiri	Sosiaalo- ta sastibosko ministerios		7.11.2019
Tšeeribongiire	Henna Huttu (ňanjiboskiiri)		
Oppenbaaribosko nau	Programmet för romsk politik i Finland 2018–2022 (Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018-2022)		
Oppenbaaribosko nau ta numra	Sosiaalo- ta sastibosko ministeriosko oppenbaaribi 2019:25		
ISBN PDF	978-952-00-4119-9	ISSN PDF	1797-9854
URN-adressa	http://urn.fi/URN:ISBN: 978-952-00-4119-9		
Paňhesko numra	89	Tšimb	Angliko
Saakako laave	kaale, minoritetos, minoritetosko politika, politikako progremmi, botnosko horttibi, itveeriba, rakkibosko phuuji, integraatios, inklusios		
<p>Gustiba</p> <p>Finitiko bereňhengo 2018-2022 romanopolitikako programmosko (ROMPO2) ńeeruno faatiba hin te ńańtavaa kaalengo tšetano thaanengo integraatios, so hin langńtimes aańtas tšićko ta panna tšimbako, kultturengo ta sosiaalengo horttibongo tšićko fendjiba. Programmosko faatiba hin, te aka tiijako laagako tšeeriba ta bońlo tšenstibosko stelliba luonavena tšićko botnos kaalo folkengo itveeribosko fendjiboske.</p> <p>Programmosko vollako strömmime ta froojimes kaalo folkenge tšerto tšeeribonna luonavaha langńto naaljibi kaalengo komujengo horttibongo ta sosiaalo ekonomisko stedosko merknime fendjiba. Dauva mote fanuves jakkes, te kaalo folkengo iego aktiviteetosko ńleetiba, dielibiba ta angouvibosko vojibi mote buutjaves ta kaalengo tšimb, -kulttuures ta identiteetos mote niin patjaven ta džoraven.</p> <p>Vaaguno romano politikako programmosko följbosko dńaanibi sigavena douva, te kaalengo tšetano thaanengo integraatiosko džorjiba puńńhela lokaalo- ta thaanengo ńleetibosko kaalengo saakengo tšetano buttiako numresko, angouvibosko ta plaaneeribosko buutjiba. Iek maneera sar te ńleppuvaha aro daala faatibi ta fanime fendjibosko följboske, so hin aro fäärdibosko aańńime phuujako thaanengo laagengo pherdiba sar vojuvaha te ńańtaven phuujako thaanengo romano programmengo luoniba (MAARO-programmi). Panna butide dauva nevo programmos roodela te hogaves oppenbaaribosko puńńibi ta kaalengo kulttuuresko traditioaalesko siiliba. Finitiko traditioaalo kaalo folkengo hyövibongo straal programmos hogila panna doola auriako themmengo elle vandrime kaalengo hyövibi.</p>			
Presiboskiiro	Sosiaalo- ta sastibosko ministerios		
Oppenbaaribosko dieliboskiiro/bikniba	Elektrikaano versios:oppenbaaribi.themmeskokonsilos.fi Oppenbaaribosko bikniba: oppenbaaribosko buńńibi.themmeskokonsilos.fi		

Innehåll

1	Förord	9
2	Målen, riktlinjerna och de viktigaste aktörerna i programmet för romsk politik, metoder och centrala principer för verkställandet	12
2.1	Målen och riktlinjerna i programmet för romsk politik	12
2.2	Förvaltningsstrukturerna och nyckelaktörerna i den romska politiken	14
2.3	Programmets verktyg och principerna som styr genomförandet	17
3	Programmets riktlinjer och åtgärder	20
3.1	Stärka romernas deltagande i utbildning i alla utbildningsformer och på alla utbildningsnivåer	20
3.1.1	Småbarnspedagogik och förskoleundervisning	20
3.1.2	Grundläggande utbildning	23
3.1.3	Gymnasieutbildning, yrkesutbildning, högskoleutbildning och fritt bildningsarbete	26
3.2	Främja den romska befolkningens yrkeskompetens, sysselsättning, entreprenörskap och integrering på arbetsmarknaden	29
3.3	Främja likabehandling av romer samt användningen av tjänsterna och deras verkningfullhet i basservicen och boendet	34
3.3.1	Motarbeta diskriminering av romer och främja deras likabehandling och jämlikhet	34
3.3.2	Främja den romska befolkningens välbefinnande och effektivisera inriktandet av social- och hälsojourer till romerna	38
3.3.3	Trygga likabehandlingen av romer i boendefrågor och minska deras otrygghet	42
3.4	Stödja bevarandet och utvecklingen av romernas språk, konst och kultur	44
3.4.1	Stärka det romska språket	44
3.4.2	Stärka den romska konsten och kulturen	47
3.5	Stärka den romska befolkningens egenmakt och delaktighet	50
3.6	Information, kommunikation och medier som främjar av romernas integration	53
3.7	Utvecklingen av det regionala och lokala arbetet bland romer	55
3.8	Det internationella arbetet med romer	59
4	Genomförande- och uppföljningsplan	66
4.1	Genomförande- och uppföljningsplan	66

BILAGA 1	Ansvariga parter i genomförandet av programmet och förkortningar av deras namn	72
BILAGA 2	Närmare beskrivningar av "God praxis" som anges i programmet	74
BILAGA 3	Utredningar, rapporter och nyckeldokument om romernas integration	84

1 Förord

Romerna är sedan gammalt en språklig och kulturell minoritet som har bott i Finland i över 500 år. Uppskattningsvis bor det cirka 10 000 romer i Finland, men några tusen romer tillhöriga samma grupp bor även i Sverige. De finska romerna har deltagit starkt i att bygga upp Finland och burit sitt ansvar även för Finlands försvar i krigen. Romerna upplever tydligt att de är finska medborgare och har en stark vilja att aktivt vara med i det finländska samhället. De finska romerna har fullständiga medborgarrättigheter och medborgarskyldigheter.

Under de senaste åren har även andra romska grupper av östeuropeiskt ursprung, som t.ex. romer från Bulgarien och Rumänien, bosatt sig tillfälligt eller permanent i huvudstadsregionen eller andra delar av landet. Vanligtvis kommer de till Finland på grund av fattigdomen och diskrimineringen i ursprungslandet, men även i hopp om ett bättre liv. De grundläggande och mänskliga rättigheterna omfattar även dessa rörliga EU-medborgare. Strävan i detta program är att fästa uppmärksamhet vid att förbättra även dessa människors rättigheter och ställning.

Den allmänna välfärdspolitiken i Finland och de särskilda riktade åtgärderna bland romerna under flera årtionden har förbättrat och stabiliserat deras levnadsförhållanden. För den romska befolkningen har de främsta framstegen under de senaste årtiondena varit förbättrade boendeförhållanden, deltagande i småbarnspedagogik och förskoleundervisning, grundläggande utbildning och yrkesutbildning samt universitetsutbildningen i romani. Detta har till stor del kommit till stånd tack vare en positiv samverkan mellan romerna och myndigheterna och ett målmedvetet nationellt samarbete. Finlands strategier för romsk politik som *Rompolitikens strategier* som publicerades 1999, *åtgärdsprogrammet för romsk politik för de första åren 2009–2017* (ROMPO 1) och *organisationernas eget ROMPO-program* med grund i det förra samt olika samarbetsprojekt avspeglar på många sätt den i Finland medvetet valda vägen av dialog och samarbete mellan romerna och majoritetsbefolkningen och tjänstemännen.

Romernas starka handlingskraft och täta samarbete, positiva inställning och tilltagande samhälleliga aktivitet har haft en avgörande betydelse för nya riktlinjer i den romska politiken. Finland har gått från tidigare negativa assimilationssträvanden mot ett integrations- och inklusionstänk som värdesätter mångfald och mångkultur. Det här har också avspeglat sig på såväl gällande som ny lagstiftning, som för sin del försöker trygga romernas grundläggande rättigheter och påverkanskanaler såväl nationellt som regionalt och lokalt. De internationella och europeiska normerna för mänskliga rättigheter och uppföljningen av dem har stärkt även romernas rättigheter och skapat förutsättningar för att minska diskrimineringen.

Men inte ens en bra lagstiftning och ett positivt integrationstänk räcker ensamma till för att garantera en faktisk likabehandling. Granskat på samhällelig nivå är romernas ekonomiska och sociala ställning fortfarande i genomsnitt sämre än övriga finländares. Dessutom utsätts romer i Finland fortsättningsvis för diskriminering till exempel när de söker bostad och arbete. Enligt den romska befolkningens egna erfarenheter och ett flertal utredningar har diskrimineringen och hatretoriken i vardagen ökat. Bakom detta ligger en tilltagande allmän främlingsfientlighet och en långvarig ekonomisk recession, men även olika sociala problem som utvecklingen av utanförskap som pågått länge bland en del av den romska befolkningen. En omfattande diskriminering omintetgör de grundläggande förutsättningarna för integration. Därför går det inte att främja integreringen av romer utan att identifiera diskriminering och vidta åtgärder för att förebygga diskriminering. Också systemen för att hjälpa dem som blivit offer för diskriminering bör vidareutvecklas. Förutom att uppmärksamma rasism och extern diskriminering av romer är det viktigt att framöver fästa vikt även vid intern diskriminering och den allmänna bristen på demokratiska mekanismer för delaktighet, påverkan och återkoppling.

Det centrala målet i det nya programmet för romsk politik är att delaktiggöra och aktivera romerna lokalt på både regional nivå och organisationsnivå för att driva sina egna ärenden. Det är viktigt att förbättra samråden med romerna och företrädande organisationer och att öppna upp nya påverkansmöjligheter för romerna på lokal nivå i ärenden som gäller dem själva. Av denna anledning har programmet utökats med en ny riktlinje som handlar om att tillföra samfundet egenmakt (riktlinje 3.5.). Dessutom har ambitionen varit att göra hela programmet visuellt tilltalande, lättläst och enkelt att ta till sig.

För att få mer internationellt, nationellt, regionalt och framför allt lokalt genomslag måste programmet för romsk politik knytas stadigt till verksamheten på olika nivåer för att bedöma och utveckla utbildningen, sysselsättningen, boendet samt social-, hälso- och basservicen och delaktigheten. Som komplement till det nationella åtgärdsprogrammet behövs därför allt fler åtgärdsprogram för romska ärenden på lokal och landskapsnivå (s.k. MAARO-program). Bestående förvaltningsstrukturer som landskapsförvaltningen och de regionala delegationerna för romska ärenden har tillsammans med ett välfungerande fält

av frivilliga organisationer och aktörer inom olika projekt en nyckelposition i utvecklingen av dessa program och den hithörande informationsverksamheten, verkställigheten, uppföljningen och bedömningen.

Programmets utgångspunkt är att dagens lagstiftning erbjuder en god grund för främjande av delaktighet och likabehandling av romer. I olika sammanhang behövs emellertid en precisering av tolkningen av bestämmelserna och ett säkerställande av genomförandet. De rättigheter som lagstiftningen ger är faktiska först när de genomförs i praktiken. Det här gäller i synnerhet språkliga och kulturella rättigheter samt jämställdhet och likabehandling.

Utöver att säkerställa att lagstiftningen verkställs är programmets viktigaste verktyg för påverkan integrering samt utveckling av rutiner och förfaranden som beaktar den romska befolkningens förhållanden och servicebehov. Integrering betyder att romernas egna perspektiv beaktas i beslut och tjänster som gäller dem. Det här förutsätter en bedömning av konsekvenserna av beslut och åtgärder ur romernas och det romska samfundets synvinkel. Som grund för åtgärderna för att utveckla den romska befolkningens förhållanden behövs förbättringar även i det faktaunderlag som finns. Särskilt viktigt är att utveckla servicehandledningen och myndighetsrekommendationerna och att skapa modeller för och sprida god praxis.

Vad gäller genomförandet av programmet har strävan varit att fästa mer uppmärksamhet än tidigare även vid principiella och etiska frågor i allmänhet om hur programmet ska genomföras och om romska frågor i en bredare bemärkelse samt vid principerna för hållbar utveckling som för sin del inverkar på hur omfattande och långvariga förändringar som kan uppnås via genomförandet.

Tarja Filatov,
riksdagsledamot
ordförande för delegationen för romska
ärenden

Väinö Lindberg,
socialråd
vice ordförande för delegationen för romska
ärenden

Henna Huttu
konsultativ tjänsteman

2 Målen, riktlinjerna och de viktigaste aktörerna i programmet för romsk politik, metoder och centrala principer för verkställandet

2.1 Målen och riktlinjerna i programmet för romsk politik

Programmets målsättningar är följande:

- Finland höjer under de kommande åren den romska befolkningens allmänna yrkesutbildnings- och sysselsättningsnivå avsevärt genom att öka den romska befolkningens egen aktivitet och med hjälp av olika stödåtgärder.
- Finland stöder utvecklingen och bevarandet av den romska kulturen genom att målmedvetet förbättra det romska språkets samt den romska konstens och kulturens ställning via separata utvecklings- och stimulansprogram som följs upp.
- Finland bekämpar fientlighet, diskriminering och hatretorik mot romer på ett synligt sätt med hjälp av romernas eget aktiva medborgarskap, demokrati, högklassig faktainformation och kommunikation samt den romska kulturens egna styrkor som konst och gemenskap.
- I uppföljningen av hur programmet för romsk politik har genomförts använder sig Finland av mångsidiga verktyg för rapportering och uppföljning som kombinerar såväl externa som interna utvärderingsmetoder.
- Finland deltar aktivt i det internationella arbetet bland romerna och uppföljningen och utvärderingen av programmen för integrering av romer samt stöder fortsatt utvecklingen av dem i enlighet med principerna för de mänskliga rättigheterna och för hållbar utveckling – en inhemsk och europeisk romsk politik som går i samma riktning stöder varandra.

Programmets vision är:

De finska romernas integrering och levnadsförhållanden förbättras via befolkningens egen aktivitet samt genom integrerade och riktade åtgärder inom flera olika levnadsområden. De socioekonomiska och regionala skillnaderna mellan den romska och den övriga befolkningen minskas bland annat med avseende på utbildning, sysselsättning, boende, diskriminering samt välfärd och hälsa.

För att nå målen och visionen inriktas åtgärder på följande riktlinjer:

1. Deltagandet i utbildning inom alla utbildningsformer och på alla nivåer stärks
2. Yrkeskompetens, sysselsättning, entreprenörskap och integrering på arbetsmarknaden främjas
3. Främjande av likabehandling av romer samt användningen av tjänster och deras verkningsfullhet inom basservicen och boendet
4. Bevarandet och utvecklandet av det romska språket, den romska konsten och den romska kulturen stöds
5. Den romska befolkningens egenmakt och delaktighet stärks
6. Integreringen av romer främjas via information, kommunikation och medier
7. Det regionala och lokala arbetet bland romer utvecklas
8. Det internationella arbetet bland romer utvecklas och upprätthålls

2.2 Förvaltningsstrukturerna och nyckelaktörerna i den romska politiken

På den här sidan presenteras kort de viktigaste nationella, regionala och lokala strukturerna för den romska politiken i Finland vilka utgör det viktigaste samarbetsnätverket i programmet för romsk politik.

De inhemska förvaltningsstrukturerna för romska ärenden:

Riksomfattande delegationen för romska ärenden (RONK) främjar den romska befolkningens lika möjligheter till samhällelig delaktighet samt ekonomiska, sociala och kulturella levnadsförhållanden. Delegationen är ett samarbets- och sakkunnigorgan mellan romerna och myndigheterna i Finland och verkar i anknytning till social- och hälsovårdsministeriet.

De regionala delegationerna för romska ärenden (Regionala RONK) arbetar som tväradministrativa samarbetsorgan mellan myndigheterna och den romska befolkningen. Verksamheten syftar till att förbättra romernas ställning på regional och lokal nivå och till att göra dem delaktiga i beslutsfattande som gäller dem själva. De regionala delegationerna strävar även efter att främja likabehandling och förebygga diskriminering av romer. Delegationernas verksamhet och ställning grundar sig på förordningar av statsrådet (SRf 1019/2003 och SRf 1350/2009).

De lokala romska arbetsgrupperna är kommittéer tillsatta av kommunstyrelsen. Syftet med dem är att öka romernas delaktighet, aktivitet, jämlikhet och likabehandling och på så sätt utveckla den lokala romska befolkningens möjligheter att delta i arbetet för att förbättra sina levnadsförhållanden. I arbetsgruppernas viktigaste mål ingår att avskaffa fördomar och stereotypiska tankesätt som romerna möter och att aktivt informera om frågor som rör romerna.

De romska arbetsgrupperna har som mål att främja dialogen mellan olika kulturer och att skapa en ny verksamhetskultur och partnerskap på lokal nivå. De lokala romska arbetsgrupperna arbetar med att lyfta upp romska frågor för att dessa bättre ska beaktas inom samhällets olika områden.

Romska befolkningens utbildningsteam vid Utbildningsstyrelsen har i uppgift att främja det romska språket och den romska kulturen och att utveckla den romska befolkningens utbildning på alla utbildningsnivåer.

Språknämnden för romani vid Institutet för de inhemska språken verkar som nationellt sakkunnigorgan i frågor som gäller romani. Den ger språkliga rekommendationer av principiell och allmän natur (både för skrivet och talat standardspråk). Nämnden har också

i uppgift att utveckla ordförandet, ta ställning till grammatiska problem och ge riktlinjer i språkriktighetsfrågor. Den ska också stödja undervisningen och produktionen av läromedel och nätverkar med motsvarande intressentgrupper. Information om nämndens rekommendationer ges på nätet och i tidningsartiklar som behandlar frågor i anslutning till romani. Medlemmarna i nämnden är utnämnda för tre år i taget.

Kyrkans delegation för romska ärenden upprätthåller och utvecklar samarbetet mellan romer, evangelisklutherska kyrkan och övriga kyrkor i gemensamma frågor. Delegationen deltar i internationella sammanhang i kyrkornas diskussioner om frågor som gäller romer, stöder romernas medlemskap i församlingarna, deltar i den samhälleliga diskussionen som gäller romer och är i kontakt med statliga och tredje sektorns organ för romska frågor.

Institutet för hälsa och välfärd (THL) stöder social- och hälsovårdsministeriet och den nationella delegationen för romska ärenden i utvecklingen, genomförandet, uppföljningen och utvärderingen av programmet för romsk politik och svarar för att utveckla faktabasen.

Till nyckelaktörerna på fältet av frivilligorganisationer hör de nationella romska organisationerna samt övriga aktörer:

Suomen Romanifoorumi ry (Fintiko Romano Forum, FRF) är en 2007 grundad paraplyorganisation för romska föreningar och hit hör uppskattningsvis 75 procent av de romska föreningarna i Finland. FRF verkar som intressebevakare för de 26 medlemsföreningarna samt övervakar att de grundläggande rättigheterna och likabehandlingen enligt Finlands lag efterlevs. FRF:s vision är även att utveckla och stärka de romska organisationerna, förmedla viktig information till dem samt bygga upp samarbete mellan de romska föreningarna både på nationell och internationell nivå.

Romano Missio ry är Finlands äldsta romska förening grundad 1906 med uppgiften att utifrån en kristen värdegrund verka som en riksomfattande serviceorganisation bland den romska befolkningen inom barnskydd, den sociala sektorn, andligt arbete och utbildningssektorn. Föreningens viktigaste verksamhetsformer är barnskydd, andligt arbete, social- och diakoniarbete, utbildnings-, utgivnings- och informationsverksamhet, arbete bland barn och unga, att värna den romska kulturen och det romska språket samt stödja studerande romska ungdomar. Romano Missio ry verkar i samarbete med evangelisklutherska kyrkan, kristna samfund, staten, kommunerna samt föreningar som verkar bland den romska befolkningen.

Finlands Romaniförening är en nationell religiöst och politiskt obunden förening som grundades 1967. Romaniföreningens mål är att främja likabehandling av den romska befolkningen, öka romernas påverkansmöjligheter och göra dem delaktiga i det samhälleliga

beslutsfattandet. Föreningen genomför sina mål genom att med frivilliga krafter upprätthålla ett kansli, bedriva åldrings- och ungdomsverksamhet via olika projekt, publicera material på romani och främja tolerans och dialog. Romaniföreningen deltar även i det offentliga beslutsfattandet via olika arbetsgrupper och delegationer.

Elämä ja Valo ry är en nationell frivilligorganisation som grundades 1964 och som utifrån kristna verksamhetsprinciper har verksamhet i Finland och Östeuropa. Verksamheten syftar till en övergripande välfärd bland den romska befolkningen. Elämä ja Valo ry tillhandahåller information om romsk kultur, ordnar tillsammans med samarbetspartner involverande verksamhet för den romska befolkningen, som t.ex. andliga sammankomster, samt främjar gemenskapen inom den romska befolkningen. Via organisationen informeras även om den rådande situationen för romer som bor utomlands, i synnerhet i Östeuropa, och ordnas i mån av möjlighet humanitär hjälp i krissituationer.

Kromana ry är en riksomfattande organisation för romska kvinnor som grundades 2005 för att främja kvinnornas och familjernas välmående och förbättra deras ställning. I detta syfte ordnar Kromana ry olika evenemang och utbildningar, ger rådgivning och handledning i samhällsliga frågor och samarbetar i nätverk med olika aktörer. Därtill vill föreningen vara med och stödja och stärka den romska kulturens och det romska språkets ställning samt utveckla det internationella samarbetet mellan romska kvinnoorganisationer.

Stiftelsen Diakonissanstalten i Helsingfors grundades 1867 och är en allmännyttig stiftelse och sakkunnig inom samhällsliga problem och frågor som gäller specialgrupper. Stiftelsens uppgift är att bygga upp en möjlighet till ett människovärdigt liv för alla. Verksamheten fokuserar på de mest utsatta och i dess omfattande utbud av tjänster ingår skydd för och rådgivning till den rörliga romska befolkningen samt verksamhet som stöder romernas sysselsättning och delaktighet. För denna verksamhet har det inrättats en separat enhet Hirundo som fungerar enligt lågtröskelprincipen. Enheten tillhandahåller och utvecklar i huvudstadsregionen socialtjänster för rörliga och oregistrerade EU-medborgare och papperslösa romer.

2.3 Programmets verktyg och principerna som styr genomförandet

Finland definierade liksom Europeiska unionen 2011 tio grundläggande nationella principer till stöd för genomförandet av programmet för romsk politik. De ska styra all nationell verksamhet för att förbättra romernas delaktighet och socioekonomiska ställning. Efterföljandet av principerna ska garantera en socialt, kulturellt och ekonomiskt hållbar utveckling av den romska befolkningens levnadsförhållanden. Komprimerade är principerna följande:

1. Romerna ska kunna delta och faktiskt påverka planeringen, genomförandet, bedömningen och uppföljningen av åtgärder som syftar till att förbättra deras ställning. Den romska befolkningens eget deltagande och egna engagemang i frågor som gäller dem själva är avgörande för att utvecklingsåtgärderna ska lyckas.
2. En väsentlig förutsättning för att kunna handla på detta sätt är att stärka handlingskraften och kompetensen samt beredskapen för samarbete med myndigheterna hos romska organisationer och samfund. Det är också viktigt att öka samarbetet mellan romska organisationer och övriga frivilligorganisationer.
3. Målet är att integrera främjandet av den romska befolkningens delaktighet och likabehandling i samhällsliga verksamheter och tjänster som riktas till alla. Det här förutsätter att den romska befolkningens förhållanden och behov synliggörs, hindren för likabehandling identifieras och åtgärder för att avlägsna dem vidtas.
4. I de lägen den romska befolkningen har en sämre ställning än den övriga befolkningen behövs särskilda åtgärder och positiv särbehandling. Positiv särbehandling innebär tillfälliga åtgärder som riktar sig till personer eller grupper i ojämlik ställning i syfte att uppnå faktisk likabehandling eller förebygga missförhållanden till följd av diskriminering. Syftet är att åstadkomma bestående förbättringar.
5. Romerna utgör inte ensamma den befolkning som har det sämst ställt i Europa, men i många länder, i synnerhet i Öst- och Centraleuropa, utgör de en majoritet av denna befolkning. Vid planeringen av positiv särbehandling som syftar till att ge den romska befolkningen bättre levnadsförhållanden måste man se till att den inte utesluter andra utsatta befolkningsgrupper.

6. En kortsiktig projektartad förbättring av romernas socioekonomiska ställning medför inga strukturella samhälleliga förändringar, varför enstaka projekt bör grunda sig på en mer omfattande, övergripande och konkret plan. Genomförandet av den romska politiken ska knytas starkt till den nationella utvecklingen inom olika livsområden.
7. Finland är redo att dela med sig av goda handlingsmodeller och god praxis som har utvecklats för att främja romernas likabehandling och delaktighet i Finland samt att ta lärdom av andra länders erfarenheter. För detta behövs ömsesidig interaktion och mekanismer och forum som stärker lärandet. Regeringarnas och frivilligorganisationernas beredskap att dela med sig och ta del av god praxis bör förbättras.
8. De grundläggande och de mänskliga rättigheterna tillgodoses och integreringen av romerna i samhället genomförs i praktiken på lokal nivå. Det är viktigt att säkerställa att regionala och kommunala myndigheter identifierar romernas rättigheter och ser fördelarna med att den romska befolkningens ställning förbättras på lång sikt, förbinder sig till dem och får det stöd de behöver. För att stärka interaktionen och delaktigheten bör man utveckla i synnerhet lokala samarbets- och verksamhetsstrukturer.
9. I det romska samfundet bestäms den sociala ställningen huvudsakligen utifrån personens ålder och kön, vilka är förknippade med starka kulturella seder och roller. För romerna, både kvinnor och män och alla åldersgrupper, liksom för olika minoriteter är livssituationen förknippad med särdrag som bör identifieras vid utvecklingen av åtgärder som syftar till att främja likabehandling och delaktighet. Finland stöder jämställdhet mellan könen och likabehandling även bland den romska befolkningen såväl nationellt som inom det europeiska samarbetet.
10. Från deklARATIONER på hög nivå om romsk politik bör man hitta en väg till konkreta åtgärder. Åtgärderna för att förbättra romernas ställning bör utgå från den romska befolkningens behov ur ett praktiskt perspektiv.

Dessa och andra principer för att möta romerna och bygga en konstruktiv interaktion mellan kulturerna listas nedan för att det ska vara enkelt att gå tillbaka till dem när integrationsfrämjande åtgärder planeras.

- skapa engagemang
- delaktighet
- allmännyttighet
- interaktion och dialog
- gemenskap och samverkan
- demokrati
- korrekt inriktad och resultatbaserad finansiering
- icke-diskriminering, likabehandling och jämställdhet
- resursorientering
- behovsinriktning
- arbetsgrepp som ger egenmakt -> öka romernas egen handlingskapacitet
- självständighet
- planmässighet samt exakt och regelbundenuppföljning
- kultursensivitet
- tvåvägsintegration
- respekt
- etik och lagenlighet
- regional och lokal prägel
- positiv diskriminering
- öppenhet och transparens
- nätverkande
- iakttagande av principerna om hållbar utveckling
- integrering av och exakt riktade åtgärder

3 Programmetts riktlinjer och åtgärder

De viktigaste högprioriterade åtgärderna i programmet har märkts ut med ett orangefärgat. ●

3.1 Stärka romernas deltagande i utbildning i alla utbildningsformer och på alla utbildningsnivåer

3.1.1 Småbarnspedagogik och förskoleundervisning

”Lärande, glädje och delaktighet av småbarnspedagogiken - integrering börjar med gemensam lek”

”Sikjiba, loŋiba ta iego dielosko liiben siigo barjibosta - integraatios byrjula kaana ame tseeraha pherjas it”

Småbarnspedagogiken är en del av det finländska utbildningssystemet och en viktig fas i barnets uppväxt och lärande. Småbarnspedagogiken stöder och kompletterar de romska hemmens egen fostran och svarar tillsammans med de romska föräldrarna för barnens välfärd. Det primära ansvaret för barnens fostran ligger dock hos hemmen. Avsikten med den nationella styrningen av småbarnspedagogiken är att skapa likvärdiga förutsättningar för de barn som deltar i småbarnspedagogiken att växa, utvecklas och lära sig på ett övergripande sätt.

Ett särskilt syfte med småbarnspedagogiken för romska barn är att stärka barnens positiva identitetsutveckling och kännedom om sin egen historia och kultur samt att öka barnens delaktighet i samhället. Det här betyder att personalen inom småbarnspedagogiken stöder de romska barnens språkutveckling och bevarandet av det romska språk- och kulturarvet i samarbete med vårdnadshavarna genom att i mån av möjlighet ordna tillfälle för

barnen att använda och tillägna sig romani (Utbildningsstyrelsen, Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2016, Föreskrifter och anvisningar 2016:17).

Anordnarna av småbarnspedagogik ska säkerställa att man i kommunernas styrdokument för småbarnspedagogiken i enlighet med de reviderade grunderna för planen för småbarnspedagogik beaktar de finska romernas ställning som en etnisk och kulturell minoritet samt de romska barnens språkliga och kulturella behov.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
1.	Informationen om den romska minoriteten ökas i den grundläggande och kompletterande utbildningen för personal inom småbarnspedagogik och förskoleundervisning.	UKM, Utbildningsstyrelsen, universitetet, yrkeshögskolorna, yrkesläroanstalterna, kommunernas ansvariga för kompletterande utbildning
2.	Information om de befintliga formerna av öppen småbarnspedagogik riktas till föräldrar vars barn sköts hemma.	Kommunerna, anordnarna av öppen småbarnspedagogik, rådgivningsbyråerna, familjecentralerna, Mannerheims barnskyddsförbund, romska organisationer
		Inget uppföljningsobjekt

Förskoleundervisningen blev obligatorisk 1.8.2015 (Lag om ändring av lagen om grundläggande utbildning 1040/2014), vilket kan anses stödja en positiv utveckling i början av de romska barnens lärväg. Förordningen om grundläggande utbildning (23 a §) förutsätter att vårdnadshavarna ska ansöka om plats för sitt barn i förskoleundervisningen. Utbildningsanordnaren ska i förväg underrätta vårdnadshavarna om var förskoleundervisningen ordnas, när undervisningen börjar och slutar samt hur man ansöker till den förskoleundervisning som anordnaren ordnar eller skaffar (9 §). Vårdnadshavaren kan enligt eget val även besluta att inte söka till förskoleundervisning. Då ska vårdnadshavarna enligt 26 a § i lagen om grundläggande utbildning se till att deras barn deltar i någon annan verksamhet genom vilken målen för förskoleundervisningen uppnås. I fråga om romska barn har utmaningarna inom småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen enligt ett flertal utredningar varit oregelbundenhet. Det är viktigt att de romska vårdnadshavarna ser början av utbildningsvägen som en naturlig del av sina barns uppväxt och utveckling. I småbarnspedagogiken läggs grunden för en god självkänsla och goda förkunskaper bland annat för läs- och skrivkunighet.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
3. Utbildningsstyrelsen gör en riksfattande utredning och ger utifrån den åtgärdsförslag om romska barns deltagande i småbarnspedagogik och förskoleundervisning. Utredningen granskar även de kvalitativa konsekvenserna av deltagandet.	Utbildningsstyrelsen	Utbildningsstyrelsens utredning om romska barns deltagande i småbarnspedagogik och förskoleundervisning är klar och genomförandet av åtgärdsförslagen har inletts.

En stor del av den romska befolkningen blir fortfarande självständig och bildar familj i mycket ung ålder. Rådgivnings- och familjearbetets betydelse för att stödja de romska familjernas fostransarbete är av avgörande betydelse. Rådgivnings- och familjearbetet är ett kultursensitivt arbete där man behöver ha grundläggande kunskap om kulturskillnaderna mellan den romska och den dominerande kulturen samt om fostrarroller och traditioner.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
4. Rådgivningsbyråernas material som gäller romernas välfärd och hälsa utvecklas och distribueras effektivt enligt befintliga resurser.	SHM, RONK, Institutet för hälsa och välfärd	Material om romernas välfärd och hälsa har skickats till rådgivningarna.

Grunden för positiva attityder gentemot mångkulturalism och minoriteter samt goda relationer bland befolkningen läggs redan tidigt. Därför bör man i småbarnspedagogiken beakta att även barn som hör till andra befolkningsgrupper har rätt att få relevant information om romerna och positiva erfarenheter av romer och romsk kultur.

GOD PRAXIS: SAGOKARAVANEN

Ett samarbetsprojekt mellan Helsingfors stadsbibliotek och småbarnspedagogiken som stärker bibliotekets roll som en av aktörerna inom kommunens småbarnspedagogik. Projektet skapar en handlingsmodell som stöder barnens språkliga utveckling och lärande samt barnbiblioteksarbete på många språk. Som en konkret åtgärd ordnar projektet en turné på ett antal bibliotek som erbjuder en lässtund för att skapa intresse för att läsa på det egna språket. Enligt samma modell kunde man inom småbarnspedagogiken effektivt arbeta med att ge information om romerna och påverka attityderna.

3.1.2 Grundläggande utbildning

Utgångspunkten för den allmänbildande utbildningen är att garantera varje barn, elev och studerande, utan hinder av ursprung, bakgrund och förmögenhet, lika möjligheter och rätt till bildning, en högklassig avgiftsfri utbildning samt förutsättningar för ett fullt medborgarskap.

Utbildningsstyrelsen har under 2000-talet följt hur romska barn har fullföljt den grundläggande utbildningen och deras allmänna skolframgång samt kvaliteten på samarbetet mellan de romska hemmen och skolan. Den första utredningen beskriver läget under läsåret 2001–2002 (Utbildningsstyrelsen 2004) och nästa rapport beskriver läget 2010–2011 (Rapporter och utredningar 2011:26). Båda utredningarna har gjorts i nära riksomfattande samarbete med romerna.

Särskilda statsunderstöd har anvisats för att stödja romska elevers grundläggande utbildning åren 2008–2015. Under den här tiden beviljade Utbildningsstyrelsen 38 utbildningsanordnare sammanlagt 2,5 miljoner euro i statsunderstöd. Enligt Utbildningsstyrelsens uppskattning omfattades cirka 80 procent av de romska barnen inom den grundläggande utbildningen till någon del av stödet.

GOD PRACTICE:

De kommuner som deltog i den av Utbildningsstyrelsen understödda verksamheten har utarbetat utvecklingsplaner för den grundläggande utbildningen för romska barn och unga i sina respektive kommuner och gjort en årsuppföljning av målpuppfyllelsen.

GOD PRACTICE:

Ett av de mest effektiva sätten att förbättra romska elevers lärresultat och skolmotivation är att anställa yrkesutbildade skolgångshandledare med romsk bakgrund i skolor för grundläggande utbildning. Vissa skolor har anställt romer även som ambulerande skolgångshandledare om de romska eleverna i kommunen är få och de går i olika skolor. En del av skolgångshandledarna har även arbetat på deltid som lärare i romani samt romsk historia och kultur.

Den understödda utvecklingsverksamheten har syftat till att förbättra de romska elevernas engagemang i skolgången och minska frånvaron, öka andelen som fullföljer den grundläggande utbildningen och uppmuntra romerna till fortsatta studier.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
5. De romska barnens och ungas behov beaktas inom utvecklingen av elevhandledningen och elevvården och elevernas individuella studiehandledning i den grundläggande utbildningen effektiviseras.	UKM, Utbildningsstyrelsen, kommunerna	Studiehandledarna informeras årligen om det mångsidiga informationsmaterial som tas fram inom olika utbildnings- och sysselsättningsprojekt bland romer.

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen syftar till en bred kompetens och växande till aktiva medborgare. Grunden för elevernas väg mot aktivt medborgarskap läggs via en demokratisk verksamhetskultur som främjar delaktighet och som uppfyller de mänskliga rättigheterna. Inom den grundläggande utbildningen lever olika identiteter, språk, religioner och åskådningar parallellt med varandra och samspelar med varandra.

Inom skolvärlden bör man inse betydelsen av det egna språket och att rätten till det egna språket och den egna kulturen är en grundläggande rättighet. (Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, Föreskrifter och anvisningar 2014:96). Det här innebär att undervisningspersonalen i skolorna för grundläggande utbildning tillsammans med de romska barnens vårdnadshavare årligen ska utreda kommunens möjligheter att ordna undervisning i romska språket och kulturen samt de romska barnens villighet att studera språket.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
6. Information om läromedel i romani och romsk historia och kultur samt om diskriminering sprids till exempel på portalen www.romanit.fi och på webbplatsen med läromedel på romani för olika nivåer av språkkunskap www.edu.fi/romanikieli .	Utbildningsstyrelsen, kommunerna	Utbildningsstyrelsen har spritt information till skolorna och lärarna inom den grundläggande utbildningen om användningen av materialet på portalen www.romanit.fi och på webbplatsen www.edu.fi/romanikieli inom pedagogiken.
7. Innehåll som behandlar romerna i avsnitt i läromedel inom den grundläggande utbildningen och yrkesutbildningen utreds och utvecklingsförslag gällande dessa innehåll presenteras för förlagen.	RONK	Innehållet i centrala läromedel som behandlar romer har utretts och förlagen har tillställts utvecklingsförslag.

Utbildningsanordnarna samt de som utarbetar kommunala och skolspecifika läroplaner ska i läroanstaltens verksamhet och undervisning beakta romernas ställning som en etnisk och kulturell minoritet i enlighet med grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen. Undervisningspersonalen ska i samarbete med hemmen stärka de romska elevernas identitet och kännedom om sin egen historia, sitt språk- och kulturarv och samtidigt främja deras bevarande.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
8. Utbildningsstyrelsen uppmuntrar anordnarna av grundläggande utbildning för lärare och elevhandledare att inkludera information om romernas utbildningsfrågor och kultur i lärarutbildningen. Utbildningsstyrelsen erbjuder olika teman för kompletterande utbildningar för undervisningspersonalen som tar upp romska elevers fullföljande av den grundläggande utbildningen och vägledningen av dem till andra stadiet.	UKM, Utbildningsstyrelsen, anordnarna av grundläggande och kompletterande utbildning för lärare	Utbildningsstyrelsen har kontaktat lärarutbildningsanstalter och anordnare av kompletterande utbildning för undervisningspersonal på olika håll i landet med initiativ om dessa frågor. De romska utbildningsfrågorna behandlas som en del av undervisningen i interkulturell pedagogik i den grundläggande och kompletterande lärarutbildningen.
9. Utbildningsstyrelsen tar fram digitala läromedel om de finska romerna för användning i lärarutbildningen.	UKM, Utbildningsstyrelsen, anordnarna av grundläggande utbildning för lärare	Digitala läromedel har färdigställts och distribuerats till lärarutbildarna.

Skolmobbning på grund av romsk bakgrund förekommer fortfarande och det är en nödvändighet att ingripa för att trygga skolgången och lärandet. Mobbning kan påverka skolframgången negativt, den sänker skolmotivationen och ökar frånvaron. Som värst kan mobbning leda till att skolgången avbryts.

GOD PRAXIS:

Tillämpning av handlingsmodeller som tagits fram inom programmet KiVa Skola i förebyggandet och utredningen av fall av mobbning av romska barn och unga.

Styrsystemet för den grundläggande utbildningen för vuxna ska garantera jämlikhet och kvalitet i utbildningen samt skapa goda förutsättningar för vuxenstuderande som slutför den grundläggande utbildningen eller höjer svaga vitsord. Den är avsedd för alla som avlägger den grundläggande utbildningen efter läropliktsåldern. Den grundläggande utbildningen för vuxna omfattar två skeden: det inledande skedet och slutskedet. Det inledande skedet innehåller vid behov även ett läskunnighetsskede (eller en del av det) om den studerande inte har läs- och skrivfärdigheter eller om dessa är bristfälliga. Anordnandet av grundläggande utbildning för vuxna bygger starkt på individuella studieplaner. De studerandes tidigare kunskaper räknas till godo i den grundläggande utbildningen för

vuxna (Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen för vuxna 2017, Utbildningsstyrelsen, Föreskrifter och anvisningar 2017: 9a).

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
10. Utbildningsstyrelsen ordnar i samarbete med anordnare och olika aktörer inom grundläggande utbildning för vuxna en rad informationsmöten bland romerna om hur man söker till grundläggande utbildning för vuxna och hur den stöds.	Utbildningsstyrelsen, anordnarna av grundläggande utbildning för vuxna	Utbildningsstyrelsen har under åren 2018–2022 ordnat en rad informationsmöten bland romerna om grundläggande utbildning för vuxna.

3.1.3 Gymnasieutbildning, yrkesutbildning, högskoleutbildning och fritt bildningsarbete

”Via olika utbildningsvägar mot livslångt lärande”

”Frooĥlaaga skoolibosko drommensa kajo dživibosko tiijako sikjiba”

Utbildningsstyrelsen gav 2016 ut en översikt över vuxna romers utbildningsbakgrund. Rapporten ingick i åtgärderna i programmet för romsk politik i Finland (2009–2017) (Rapporter och utredningar 2015:8). Översikten beskriver utvecklingen av romernas utbildning berättad av dem själva över en tid på 60 år och läsåret 2013–2014 sett av läroanstalter som utbildar vuxna. I enkäten deltog utöver romer även personal från yrkesläroanstalter, vuxengymnasier och läroanstalter inom det fria bildningsarbetet. De romska enkättagarnas (N = 327 personer) bakgrund utreddes enligt kön, sex ålderskategorier och fyra geografiska områden. Utifrån resultaten gjorde Utbildningsstyrelsen åtgärdsförslag gällande utbildningsdelen i det andra programmet för romsk politik för utveckling av utbildning för vuxna romer.

Lagen om yrkesutbildning har reviderats och trädde i kraft 1.1.2018. De tidigare lagarna slogs ihop till ny lagstiftning som gäller både unga och vuxna. Dessutom förnyades finansieringen, styrningen, examensstrukturen, verksamhetsprocesserna och anordnarstrukturen. Reformen bereddes i tätt samarbete med anordnarna av yrkesutbildning och med intressentgrupperna. Utgångspunkten för reformen av examensstrukturen var att svara mot förändringarna i arbetslivet och att beakta individernas differentierade arbetskarriärer och arbetsuppgifter när examina utvecklas. Yrkesexamina och specialyrkesexamina slogs ihop till större helheter än tidigare. Det här ger dem som avlägger en examen bättre möjligheter att öka sin kompetens med just sådana delar som lämpar sig för deras arbete eller karriärplaner. Den humanistiska och pedagogiska examensstrukturen förnyades så att man till bland annat yrkesexamen i pedagogisk verksamhet och handledning kopplade

kompetens från yrkesexamen för ledare för skolgång och morgon- och eftermiddagsverksamhet, yrkesexamen för specialhandledare av barn och ungdom, yrkesexamen för instruktör i romkultur och yrkesexamen för familjedagvårdare. Till specialyrkesexamen i pedagogisk verksamhet och handledning kopplades kompetens från specialyrkesexamen för ledare för skolgång och morgon- och eftermiddagsverksamhet och specialyrkesexamen för instruktör i romkultur (Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2016:23).

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
11. Den tidigare fristående yrkesexamen och specialyrkesexamen för instruktör i romkultur bevaras som ett kompetensområde i den grundläggande examen i reformen av den humanistiska och pedagogiska examensstrukturen.	Utbildningsstyrelsen, Seurakuntaopisto	Specialisering på romskt arbete möjliggörs framöver via det separata specialiseringsområdet inom yrkesexamen i pedagogisk verksamhet och handledning.

Romernas utbildning efter den grundläggande utbildningen sker mestadels vid yrkesläroanstalter. Över en tredjedel av de vuxna romerna har en yrkesexamen, medan endast få har gymnasieutbildning (Utbildningsstyrelsen, Rapporter och utredningar 2015:8). Det finländska utbildningssystemet möjliggör emellertid livslångt lärande.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
12. Det mångsidiga informationsmaterial som har tagits fram inom utbildnings- och sysselsättningsprojekt bland romer utnyttjas inom andra stadets utbildning och anknytande studiehandledning och den vägen blir den romska befolkningens yrkesstruktur mer mångsidig.	Utbildningsanordnarna, studiehandledarna	Inget uppföljningsobjekt

En stor del av romerna möter fortfarande diskriminering när de söker platser för lärande på arbetsplatsen i samband med yrkesutbildningen. Anordnarna av yrkesutbildning och arbetsgivarna bör lära sig att identifiera diskrimineringens följder som ett av hindren för romernas utbildning och sysselsättning. De bör även effektivisera sina åtgärder för att stödja de studerande i ordnandet av platser för arbetspraktik, lärande på arbetsplatsen och läroavtalsutbildning.

Bland de antagna till yrkeshögskolorna är de som avlagt yrkesexamen förhållandevis lika många som bland de sökande. När man söker sig vidare från andra stadiet till yrkeshögskolor väljer man mycket ofta studier inom samma område. Avläggande av yrkesexamen och studentexamen parallellt förbättrar de sökandes möjligheter att bli antagna vid yrkeshögskolor och universitet. Övergången till fortsatta studier snabbas upp av den öppna yrkeshögskoleutbildningens s.k. linjestudier där studerande inom yrkesutbildningen som är intresserade av fortsatta studier erbjuds studier som förbereder för högskoleutbildning.

Urvalsproven ska behandla dem som går vidare den yrkesmässiga vägen på lika villkor som dem som kommer från gymnasiet. I praktiken betyder detta även att yrkeskompetens beaktas i urvalskriterierna. (Undervisnings- och kulturministeriet 2017:25. Klar för urval II, Från yrkesutbildning till högskola, 15–17).

Romerna är fortfarande underrepresenterade i de flesta länders högskolesystem. Därför har begåvade och mindre bemedlade romer fått stöd via olika stipendier och mentorprogram.

GOD PRACTICE:

Mentorprogrammen Romaversitas och Opré stöder yrkeshögskole- och universitetsstuderande i studierna och i att hitta arbete

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
13. Delegationen för romska ärenden lämnar ett initiativ till universiteten och högskolorna om utveckling av ett mentorprogram i Finland motsvarande det ungerska Romaversitas eller portugisiska Opré.	RONK, högskolorna	Initiativet har skickats till alla finländska universitet och högskolor.

Attityderna bland den romska befolkningen till gymnasieutbildning behöver påverkas i en mer positiv riktning. Attitydpåverkan blir mest effektivt i samarbete med romska organisationer. Som stöd för informationsstyrningen kan s.k. peertalare, dvs. romer i olika åldrar som avlagt gymnasiet, anlitas som talare vid evenemang som Utbildningsstyrelsen ordnar bland romer. Också i studiehandledningen inom den grundläggande utbildningen ska uppmärksamhet fästas vid de romska studerandenas underrepresentation i gymnasiet samt gymnasiestudier tas upp som ett alternativ med romska elever.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
14. Utbildningsstyrelsen tar fram en elektronisk och en tryckt guide för romerna om gymnasieutbildning. Guiden delas även ut vid kompletterande utbildningar för lärare och studiehandledare.	Utbildningsstyrelsen	Den elektroniska och tryckta versionen av gymnasieguiden har tagits fram och delats ut till studiehandledare och romer i hela landet.

Det fria bildningsarbetets, dvs. folkhögskolornas, medborgarinstitutens, studiecentralernas, idrottsutbildningscentrens (idrottsinstitutens), de öppna universitetens och sommaruniversitetens roll i den romska befolkningens utbildning och fritidsaktiviteter bör utvecklas. Det fria bildningsarbetet eftersträvar att utifrån principen om livslångt lärande stödja individens mångsidiga personlighetsutveckling och förmåga att verka i samhället samt främja bland annat jämlikhet och mångfald i det finländska samhället. Ett väsentligt drag i det fria bildningsarbetet är att det inte är examensinriktat och att dess innehåll inte regleras i lag. Studier inom det fria bildningsarbetet är till sin natur allmänbildande, hobbyinriktade och samhällliga studier. Studierna varierar från kvällsstudier till korta heldagskurser eller intensivkurser. Vissa läroanstalter inom det fria bildningsarbetet har också ordnat arbetskraftspolitiska utbildningar. I folkhögskolornas utbud ligger fokus på långa, fritt inriktade studier, som mestadels omfattar ett läsår.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
15. Utbildningsstyrelsen informerar om studie- och hobbymöjligheter som erbjuds av läroanstalter inom det fria bildningsarbetet och den grundläggande konstundervisningen vid informationsmöten som vänder sig till romer.	Utbildningsstyrelsen	Informationsmöten om det fria bildningsarbetet och den grundläggande konstundervisningen har ordnats i samarbete med romerna och läroanstalterna.

3.2 Främja den romska befolkningens yrkeskompetens, sysselsättning, entreprenörskap och integrering på arbetsmarknaden

”Sysselsättningens nyckelord – yrkeskunskap och en rättvis arbetsmarknad”

”Butjakkiiribosko gliijako saaki – buttijako hajiba ta horttavitika buttijako markni”

I det romska samfundet värdesätts yrkesutbildning, arbete och entreprenörskap. Romernas vilja till utbildning, att söka sig till studier på andra stadiet och ut på den öppna arbetsmarknaden samt att bli företagare har klart ökat. Enligt en undersökning bland den romska befolkningen om förutsättningarna för att få anställning på arbetsmarknaden var de centrala hindren för romernas sysselsättning bristande yrkesutbildning och arbetserfarenhet samt diskriminering (Arbets- och näringsministeriets publikationer 22/2008).

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
16. En uppföljningsutredning om sysselsättningen bland romerna görs för att uppdatera läget efter utredningen 2008.	ANM, Arbets- och näringsstjänsterna, RONK	Uppföljningsutredningen om sysselsättningen bland romerna är klar.

Av dem som svarade på Utbildningsstyrelsens riksomfattande utredning av vuxna romers utbildningsbakgrund hade 39 procent en examen från någon yrkesläroanstalt och romska studerande finns numera inom alla stora utbildningsområden. Romernas yrkesområden breddas och unga romer kommer ut på arbetsmarknaden i allt högre grad hela tiden. Det oaktat är romerna fortfarande en underrepresenterad grupp inom många yrkesområden och endast ett fåtal har genast efter yrkesexamen ett starkt arbetslivsnätverk som kan främja deras sysselsättning. Också fortsatt utbildning på högskolenivå efter en yrkesexamen är relativt sällsynt. (Utbildningsstyrelsen 8/2015.) Utöver att öka de unga romernas deltagande i utbildning på andra stadiet är det särskilt viktigt att stärka yrkesutbildningen bland de vuxna romerna, eftersom många romer först i vuxen ålder och då de redan har familj söker sig till yrkesutbildning och ut på arbetsmarknaden.

GOD PRACTICE:

Korta videor om olika utbildnings- och sysselsättningsvägar för romer som tagits fram inom ESF-projektet Nevo tiija läggs ut och sprids på Youtube: It's possible!

Den kompetensbaserade och kundorienterade reformen av yrkesutbildningen och förändringarna i arbetslivet, bland annat den tekniska utvecklingen, gäller även romerna. Trots att kompetensutveckling behövs i synnerhet för dem med en låg utbildningsnivå och svaga grundläggande färdigheter eller ett kunnande som inte motsvarar arbetslivets behov, förutsätter de ständigt föränderliga behoven i arbetslivet färdigheter och satsningar även på utvecklingen av livslångt lärande, lärande på arbetsplatsen och i arbetslivet samt fortbildning och kompletterande utbildning. Den avsevärda ökningen av lärande som sker på arbetsplatsen betyder för romerna samtidigt ytterligare utmaningar eftersom det ofta är mycket svårt och arbetsdrygt att hitta en arbetsplats på grund av fördomar och arbetsdiskriminering. Dessutom blir beredskapen för entreprenörskap allt mer accentuerad till följd av de utmaningar som ändringarna i sysselsättningssätten medför.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
17.	Romerna beaktas i tillväxttjänsterna som potentiella företagare och företagsrådgivning, entreprenörsutbildning och riktade stödtjänster utvecklas varvid man drar nytta av den romska befolkningens egna föregångare inom entreprenörskap.	ANM, arbets- och näringstjänsterna, Nyföretagarcentralerna, de romska organisationerna, de romska företagen	Entreprenörskapet bland den romska befolkningen har lyfts fram i information och rådgivning om företagande.
18.	Samarbetet mellan de romska organisationerna och företagen utvecklas via företagatorganisationerna och olika strukturfondsprojekt och positiva företagarerfarenheter utnyttjas i informationsverksamheten och attitydpåverkansarbetet.	Företagatorganisationerna, de romska organisationerna, kommunerna	Ett gemensamt informations- och nätverksevenemang ordnas för romska organisationer, romska företagare och andra företagare samt för ESF-projekt inom utbildning och sysselsättning.

Arbets- och näringslivstjänsterna stöder kunderna individuellt bland annat genom att ordna arbetskraftsutbildning, ge stöd för frivilliga studier och arbetsprövning. Utgångsläget för de arbetssökande romerna är mycket olika i fråga om hinder och förutsättningar för att få arbete. En del av dem med den sämsta ställningen på arbetsmarknaden behöver stöd särskilt för att förbättra sina arbetslivsfärdigheter och sin yrkeskunskap. Yrkeskunniga och utbildade romer kan ha ett avsevärt mindre behov av åtgärder till stöd för sysselsättningen, eller kanske inget behov alls. Men också välutbildade romer möter ofta negativa attityder och diskriminering i försöken att kliva över arbetslivströskeln, även efter en lång tid i arbetslivet. Här kan man påverka genom att utveckla icke-diskriminerande rekryterings- och arbetslivspraxis, liksom genom att berätta om romernas erfarenheter av diskriminering i arbetet. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering bland annat på grund av ålder, nationalitet, språk eller ursprung. Lagens syfte är att främja likabehandling och förebygga diskriminering. Till exempel en arbetsgivare som regelbundet har minst 30 anställda ska ha en plan för de åtgärder som behövs för att främja likabehandling.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
19.	Mer information om diskriminerings konsekvenser för romernas sysselsättning och om olika sätt att ingripa i arbetsdiskriminering riktas till tillhandahållare av yrkesutbildning, arbets- och näringsstjänsternas experter, arbetsgivare och arbetsmarknadsorganisationer.	ANM, UKM, SHM, IM JM, landskapen, regionala RONK arbets- och näringsstjänsternas experter, arbetarskyddsmyndigheterna, fackförbunden	Information om diskriminering av romer i arbetet har riktats till tillhandahållare av yrkesutbildning, arbets- och näringsstjänsternas experter, arbetsgivare och arbetsmarknadsorganisationer samt till romska organisationer.

Genom att effektivisera arbets- och näringsstjänsternas sedvanliga stöd- och handledningstjänster och identifiera servicebehoven kan man ge de romska kunderna ett betydande individuellt stöd. Det krävs en effektiviserad servicebedömning och skräddarsydda sysselsättningsplaner som innefattar åtgärder som är ändamålsenliga med tanke

på sysselsättningen. På många orter har även projektverksamheten inom romska och andra organisationer samt den rehabiliterande arbetsverksamheten en viktig stödjande roll för sysselsättningen bland romerna och för ett sporrande och motiverande kundarbete. God praxis från projektverksamheten bör spridas och förankras i den normala verksamheten. Man bör i större utsträckning ta lärdom av goda projektresultat och eftersträva att behövliga särskilda tjänster och åtgärder inte endast genomförs inom tidsbestämda projekt. Om arbetssökande romer är kunder hos flera myndigheter är det för att främja sysselsättningen viktigt att samarbetet mellan myndigheterna är smidigt.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
20.	Bedömningen av det individuella behovet av service stärks i kundarbetet.	ANM, arbets- och näringsjästerna, regionala RONK	Inget uppföljningsobjekt
21.	Organisationernas möjligheter att fungera som producenter av arbetskraftspolitiska tjänster, att anställa sysselsättningsstödpersoner och att utveckla sysselsättningsjästerna stärks.	ANM, arbets- och näringsjästerna, regionala RONK, organisationerna	De romska organisationerna har informerats om genomförda arbetskraftspolitiska projekt, deras finansieringskanaler och praktiska projektverksamhet.
22.	Läroavtalsutbildningen bland den romska befolkningen utökas inom olika yrkesområden både inom den privata och offentliga sektorn.	UKM, ANM, kommunerna, läroavtalsbyråerna, utbildningsanordnarna	Antalet romer som har fått yrkesutbildning genom läroavtal har ökat.
23.	Möjligheterna med kort arbetsträning, verkstadsverksamhet, rehabiliterande arbetsverksamhet och rehabiliterande arbetsverksamhet som erkänns som studier utnyttjas effektivt till stöd för sysselsättningen.	ANM, SHM, arbetskraftens servicecentraler, arbets- och näringscentralerna, anordnarna av rehabiliterande arbetsverksamhet, de lokala romska arbetsgrupperna	Inget uppföljningsobjekt

Kommunernas, företagens och organisationernas roll i sysselsättningen av unga romer är stor. De har en nyckelställning även för unga romers första steg i arbetslivet bl.a. genom att erbjuda sommarjobb och praktikplatser.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
24.	Det är viktigt att sörja för att romska unga beaktas i allmänna sommarjobbskampanjer och hithörande rikttad information.	Kommunerna, de som beviljar sommarjobbsedlar, anordnarna av sommarjobbskampanjer, de som erbjuder sommarjobb	Information om sommarjobbskampanjer har riktats till romska unga och romska organisationer.

Andelen 20–24-åringar, s.k. NEET-män, helt utanför utbildningen och arbetslivet är stor även bland romerna. Antalet arbetskraftspolitiska projekt och ESF-projekt som riktas särskilt till dem bör ökas, likaså projektens geografiska räckvidd. Också i fråga om unga romska kvinnor bör man beakta särskilda situationer på motsvarande sätt, om utbildningen har avbrutits eller skjutits fram på grund av att de till exempel har bildat familj. För närvarande finns det till exempel områden i norra och östra Finland som under en lång tid inte har nåtts av projektverksamheten.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
25. Fler helhetsbetonade utbildnings-, sysselsättnings- och rehabiliteringslösningar som överskrider sektorsgränserna tillhandahålls romska ungdomar som helt står utanför utbildningen och arbetslivet (s.k. NEET-unga) för att förbättra deras utbildning och fotfäste i arbetslivet.	Utbildnings- och sysselsättnings-tjänsterna, kommunerna, landskapen, de romska organisationerna, FPA	Inget uppföljningsobjekt

Romer som tillfälligt vistas i Finland och invandrarromer har en svagare ställning på arbetsmarknaden än den övriga befolkningen. Också deras arbets- och funktionsförmåga bör stärkas med liknande medel som för asylsökande som tillfälligt vistas i landet och övriga invandrare. Här handlar det om att beakta dessa målgrupper i till exempel strukturfondsprojekt.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
26. Rörliga EU-medborgares och invandrarromers behov av stöd för sysselsättningen utreds och beredningen av ett projekt till stöd för deras utbildning och sysselsättning inleds.	RONK, Stiftelsen Diakonissanstalten i Helsingfors/Hirundo, ANM	Rörliga EU-medborgares och invandrarromers behov av stöd för sysselsättningen har utretts och beredningen av ett projekt till stöd för deras yrkesutbildning och sysselsättning har inletts.

Projektverksamheten har en viktig roll i verksamheten för att utveckla utbildningen och sysselsättningen bland romer. Projekt som vänder sig till hela befolkningen når romerna i varierande grad. Den riktade informationen i anslutning till projekten bör utökas avsevärt och åtgärder vidtas för att romerna i betydligt högre grad ska söka sig till projektverksamheten.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
27. I den årliga rapporteringen och uppföljningen av understöd från social- och hälsoorganisationernas understödscentral och strukturfondsprojekt fästs uppmärksamhet vid att man i alla sådana sysselsättningsfrämjande projekt och strukturfondsprojekt där romerna nämns som målgrupp, partner eller intressentgrupp beaktar dem även i den praktiska projektverksamheten.	Projektföransörerna, ROK, regionala ROK, landskapsförvaltningen, de romska organisationerna, kommunerna	Projektrapporteringen och uppföljningen har granskats på årsnivå och framsteg har gjorts i att beakta romerna i den praktiska projektverksamheten.

GOD PRAxis:

I sin klädsel på arbetsplatsen följer romerna allmänna arbetarskyddsföreskrifter och beaktar detta vid valet av yrke. Diskriminerande förfaranden riktade mot anställda eller praktikanter baserade på den romska klädedräkten får inte tillåtas. Det ska också göras möjligt att bära den romska klädedräkten på arbetsplatsen om det inte finns välgrundade, arbetarskyddsbaserade skäl att inte göra det.

3.3 Främja likabehandling av romer samt användningen av tjänsterna och deras verkningsfullhet i basservicen och boendet

”Livskvalitet, hälsa och välbefinnande genom förebyggande av diskriminering samt högklassig och enhetlig basservice och hållbara boendelösningar”

3.3.1 Motarbeta diskriminering av romer och främja deras likabehandling och jämlikhet

”Från diskriminering och hatretorik till jämlikhet, likabehandling och goda relationer mellan befolkningsgrupperna”

”Kajo itveeriba ta tšihka folkengo tšetibi - nikki iinibosko rakkiba ta rasismos”

Diskriminering och diskriminering på flera grunder tas upp i programmet för romsk politik som en gemensam nämnare i åtgärderna inom alla riktlinjer. I detta avsnitt anges likabehandlingsaktörerna och åtgärderna inom det riksomfattande arbetet mot diskriminering och diskriminering på flera grunder.

Det bästa sättet att förebygga diskriminering av romer är högklassig upplysning om mänskliga och medborgerliga rättigheter och en allmän insikt om vikten av likabehandling och likabehandlingsplanering för välfärden i samhället och för en socialt hållbar utveckling.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
28. Romerna beaktas bättre i likabehandlingsplaneringen.	JM, RONK, kommunerna, likabehandlingsplanerarna på läroanstalter och arbetsplatser	Romerna har hörts och deras delaktighet säkerställts i processen för uppgörandet av likabehandlingsplaner och planerna innehåller konkreta åtgärder som gäller romerna.

GOD PRAxis:

Information sprids om de element i likabehandlingsplanerna som är relevanta för romerna samt om genomförandet och uppföljningen av dem.

Den hatretorik och fientlighet som romerna möter i sin vardag har enligt deras egna upplevelser ökat avsevärt under de senaste åren. Även riksåklagaren Raija Toiviainen har fäst uppmärksamhet vid detta och konstaterat att hatretorik som kränker människovärdet inte åtnjuter yttrandefrihetsskydd i Finland, oavsett mot vilken grupp den riktar sig. Enligt en utredning som publicerades av justitieministeriet 2016 består hatretorik och trakasserier mot romer vanligen av verbala förolämpningar, förödmjukelser eller öknamn. Särskilt oroväckande är att romer ofta diskrimineras i offentliga rum, servicesituationer och i närvaro av barn. Diskriminering är också vanligt i sociala medier såsom Facebook och på offentliga diskussionsforum. Tröskeln för att anmäla diskriminering är dock hög eftersom endast en bråkdel av romerna gör en anmälan. Romerna själva har berättat att det beror på att olika typer av trakasserier och diskriminering är så vanliga och på att förtroendet för att myndigheterna för ärendet vidare är lågt på grund av tidigare erfarenheter och den långa klagomålsprocessen. Tröskeln för anmälan höjs också i och med att en misstanke om diskriminering inte alltid överskrider tröskeln för förundersökning och att polisen på vissa grunder kan avbryta förundersökningen. När diskriminering blir en del av vardagen vänjer man sig vid den och underkastar sig den, och dessa båda fenomen kan betraktas som synnerligen negativa. Det kan till exempel leda till att man undviker vissa servicesituationer och tar till olika mekanismer för att klara av vardagen.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
29. Riksomfattande informationskampanjer genomförs som ett led i projektarbetet i syfte att motarbeta fördomar mot romer.	JM, SHM, projektaktörerna, organisationerna	Informationskampanjer har genomförts.

Diskrimineringsombudsmannens byrå och miljöministeriet har redan i flera års tid fäst uppmärksamhet vid att de problem som framhävs i romernas klagomål gäller bostads-sökning, erhållande av bostad och boende, både på den subventionerade allmännyttiga marknaden och på den fritt finansierade marknaden. Även Förbundet för mänskliga rättigheter har gjort en utredning om diskriminering av romer och invandrare i bostadssökning som visar att cirka 16 procent av romerna har utsatts för etnisk diskriminering när de sökt bostad. Arbetet mot diskriminering bör i ännu högre grad beakta undersökningsresultaten, som visar att socioekonomisk ställning är en betydande faktor i grupper som utsätts för diskriminering. Undersökningsresultaten lyfter också tydligt fram svagheten med offe-rundersökningar som beror på undersökningsobjektens subjektiva definition på diskrimi-nering. (Förbundet för mänskliga rättigheter 4/2012)

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
30. Indikatorer för uppföljning av dis-krimineringen av den romska befolk-ningen utvecklas inom ramen för ut-vecklingen av diskrimineringsuppfölj-ningen som helhet.	JM/uppfoljningsgruppen för diskrimi-nering, SHM, RONK	Den romska befolkningen har beak-tats i arbetet med indikatorer för upp-följning av diskrimineringen.
31. Informationen och utbildningen ökas i syfte att motverka etnisk profilering.	JM, Polisstyrelsen	Information och utbildning i syfte att motverka etnisk profilering har till-handahållits som en del av yrkesut-bildningen för poliser och vakter och i andra nyckelbranscher.
32. Antalet polisanmälningar om hatbrott mot romer och gärningarnas karaktär följs upp årligen.	Polisstyrelsen, Polisyreshögskolan	Romerna har beaktats som en mål-grupp i utredningarna av och un-dersökningarna om polisanmälda hatbrott.

GOD PRAXIS:

Nyhetsrapporteringen om diskriminering av romer och beslutens synlighet i medierna ökas.

Särskilt oroväckande diskrimineringsfall i anslutning till boende är sådana där de övriga invånarna tillsammans försöker tränga ut en rom ur husbolaget eller grannskapet. Genom att hänvisa till felaktiga grunder försöker invånare, myndigheter eller andra romer i kom-munen inofficiellt förhindra romer från att flytta till kommunen. I dessa fall kunde bl.a. medling eller grannmedling tillämpas oftare i syfte att förbättra relationerna mellan be-folkningsgrupperna. Det är myndigheternas skyldighet att också ingripa i intern boende-diskriminering inom det romska samfundet. Boenderelaterad diskriminering leder i värsta fall till bostadslöshet, men också till ekonomiska och sociala problem och boendeförhål-landen som är sämre än för den övriga befolkningen.

Misstankar om diskriminering eller orättvist förfarande uppkommer i synnerhet när den allmänna hänvisnings- och rådgivningsskyldigheten försummas, beslut som gäller individer inte motiveras tillräckligt och tydligt eller beslutsfattandet inte är öppet. En typisk sådan situation är då man i ett anställningsförfarande endast meddelar de sökande som inte valts att valet inte föll på dem.

Diskriminering på flera grunder

Diskriminering på flera grunder är vardag för många romer. Det handlar då om att man blir diskriminerad på flera än bara en diskrimineringsgrund. En romsk kvinna kan till exempel diskrimineras på grund av både kön och funktionsnedsättning eller på grund av både sin romska härkomst och sin sexuella läggning. Enligt diskrimineringsombudsmannens utredning Annorlunda varje dag 2014 utsätts romska kvinnor klart oftare för diskriminering i vardagen än romska män i samband med både boende och arbetsliv.

	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
33.	Genom likabehandlings- och jämlikhetsutbildningar ökas den romska befolkningens kunskaper om olika former av diskriminering, i synnerhet diskriminering på flera grunder och intern diskriminering, samt anslutande lagstiftning och hjälp till offer.	JM, IM, ANM, SHM, RONK, MM, UKM, kommunerna, de lokala romska arbetsgrupperna, organisationerna	Likabehandlings- och jämlikhetsutbildning har ordnats för romska organisationer, lokala romska arbetsgrupper och organisationer i syfte att förebygga och behandla diskriminering, diskriminering på flera grunder och intern diskriminering.

GOD PRAXIS:

Frivilliga romska medlare utbildas för medling i brottmål och tvistemål samt diskrimineringssituationer inom medlingsbyråernas områden och särskilt i kommuner med romska koncentrationer.

Syftet med jämställdhetslagen (lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män 609/1986), som reviderades 2015, är att förebygga diskriminering på grund av kön och främja jämställdheten mellan kvinnor och män samt att i detta syfte förbättra kvinnans ställning särskilt i arbetslivet. Lagen syftar också till att förebygga diskriminering på grund av könsidentitet eller könsuttryck. Jämställdhetslagen tillämpas i regel i all samhällsrelaterad verksamhet och inom alla livsområden. Lagen tillämpas inte på relationerna mellan familjemedlemmar eller på andra förhållanden i privatlivet och inte heller på verksamhet som har samband med religionsutövning.

Delegationerna för romska ärenden och romernas organisationer har förbundit sig att i sin verksamhet främja jämställdheten mellan kvinnor och män. Principen om integrering av könsperspektivet ska tillämpas i all deras verksamhet och fullföljas i måluppställningen, verksamhetsplaneringen, beredningen, beslutsfattandet, verkställigheten och

konsekvensbedömningen. Integreringen av könsperspektivet förutsätter att tjänstemännen, projektaktörerna och romerna kan integrera sin kunskap och sina insikter om det i sin egen verksamhet, expertis och yrkespraxis. För att stärka jämställdhetskunnandet bör de romska organisationerna fördjupa sitt samarbete med jämställdhetsorganisationerna och aktörerna på det kommunala planet, delta i den offentliga samhällsdebatten om jämställdhet och föra en dialog om jämställdhet inom sitt eget samfund och samtidigt informera om frågor och praxis som gäller jämställdhet och om påverkansmöjligheterna inom samfundet. Även förvaltningen av romska ärenden samt de arbetssätt, metoder och rutiner som tillämpas i projekten bör utvecklas så att verksamheten främjar jämställdheten mellan könen.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
34. En nationell genomförandeplan utarbetas för Phenjalipe-strategin, som främjar romska kvinnors delaktighet, jämlikhet och jämställdhet. Genomförandet och den årliga uppföljningen inleds.	SHM, RONK, regionala RONK, kommunerna, organisationerna	Den nationella genomförandeplanen för Phenjalipe-strategin har upprättats och genomförandet och uppföljningen har inletts.
35. Könsperspektivet integreras i de projekt som hör till programmet för Finlands strukturfonder och som involverar romerna som huvudmålgrupp eller delmålgrupp. Den relaterade könsuppdelade informationen utnyttjas i projektutvecklingen.	ANM, SHM, UKM, JM, forskningsinstitut, kommunerna	Könsperspektivet har integrerats i de projekt som hör till programmet för Finlands strukturfonder och projekten har tillgång till könsuppdelad information som stöd för utvecklingsverksamheten.
36. Uppföljningsmål med avseende på jämställdhet ställs upp för genomförandet och uppföljningen av programmet för romsk politik 2018–2022 och en könskonsekvensanalys genomförs.	SHM, Institutet för hälsa och välfärd, RONK, delegationen för jämställdhetsärenden (TANE)	Uppföljningen av jämställdheten och könskonsekvensanalysen har genomförts.

Alla verkställande ansvariga parter i programmet för romsk politik samarbetar med de relevanta myndigheterna och frivilligorganisationerna i sina åtgärder för att motarbeta diskriminering och främja likabehandling och jämställdhet. Relevanta i sammanhanget är till exempel diskrimineringsombudsmannen, jämställdhetsombudsmannen, Polisstyrelsen och barnombudsmannen.

3.3.2 Främja den romska befolkningens välbefinnande och effektivisera inriktandet av social- och hälsojourer till romerna

Romernas behov som klienter i basservicen är långt desamma som behoven hos den övriga befolkningen. De tidigare stora välfärds- och hälsoskillnaderna mellan romerna och den övriga befolkningen har i viss mån jämnats ut. Den allmänna polariseringsutvecklingen i samhället har dock redan lett till att en del romer lever i djupare materiell brist än tidigare och att den nedärvs från en generation till nästa.

I jämförelse med många andra minoriteter och specialgrupper har den romska befolkningens ställning som användare av social- och hälso-tjänster inte undersökts i någon större utsträckning. Även antalet utvecklings- och utbildningsprojekt med anknytning till romerna och projektens räckvidd har varit tämligen blygsamma. Därför inledde social- och hälsovårdsministeriet i början av 2018 ett experimentellt utvecklingsprojekt för beredning av ett kompetenscenter inom social- och hälsovården som överskrider områdesgränser och som fokuserar på romska frågor. Det handlar dock om ett långsiktigt utvecklingsprojekt som hör samman med både utvecklingen av kompetenscentrens fokusområden och den pågående landskaps- och vårdreformen.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
<p>37. Under ledning av Mellersta Finlands kompetenscentrum inom det sociala området (Koske) utvecklas och genomförs områdesöverskridande kompetenscenterverksamhet för romska frågor inom social- och hälsovården som en del av de nya vård- och landskapsstrukturerna.</p>	SHM, RONK, Koske, landskapen, Institutet för hälsa och välfärd	Planen för kompetenscentret för romska frågor är klar och verksamheten har testats i pilotprojekt.

I vissa servicesituationer kan det med tanke på enhetlig servicekvalitet krävas att yrkespersonerna i de olika servicesektorerna bättre känner till den romska kulturen och det romska samfundets levnadsförhållanden, att de har ett kultursensitivt arbetsgrepp och att de ibland utformar servicen kundorienterat. Detta gäller förutom utbildnings- och sysselsättnings-tjänster även till exempel rådgivnings- och familjetjänster, social- och hälsotjänster samt terapitjänster, mentalvårds- och missbrukartjänster, boendeservice och ungdomsarbete. En betydande utmaning i vår tid är också att placera äldre och funktionsnedsatta romer i tjänster som ersätter den traditionella hemvården, såsom vårdhem och stöd- och serviceboende.

GOD PRACTICES:

Finlands romaniförenings serviceverksamhetsmodell som effektiviserar och kompletterar den offentliga

Olika utvecklare och tjänsteproducenter inom basservicen, yrkesläroanstalter och högskolor samt företagare har under de senaste åren identifierat romerna som en av sina användargrupper. Bland dem finns ett stort behov av information om romernas situation och särdragen i den romska kulturen som ett komplement till den egna yrkesexpertisen. De saknar framför allt sektorsvis information om kundsituationer som kräver ett kultursensitivt arbetsgrepp, om likabehandling och om särskilda åtgärder och god praxis som effektiviserar de offentliga tjänsterna.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
38. Resultaten av forskningsprojektet Roosa utnyttjas i det nationella, regionala och lokala arbetet för att främja hälsa och välfärd och projektets åtgärdsrekommendationer genomförs.	SHM, RONK, regionala RONK, landskapen, kommunerna, Institutet för hälsa och välfärd	Målen och åtgärderna för romerna införs i de nationella, regionala och lokala planerna.
39. Sättet att informera om romernas hälsa och kultur inom social- och hälsovården förnyas genom att man i stället för den gamla guideformen utnyttjar de moderna verktyg som Institutet för hälsa och välfärd erbjuder, till exempel Tiedä ja toi-mi-kort.	Institutet för hälsa och välfärd, RONK, social- och hälsocentralerna	Information om den romska befolkningens hälsa och välfärd samt deras kultur har delats ut till primär- och specialvården.
40. Romerna görs mer delaktiga som användare av olika hobby- och fritidstjänster som främjar motion, fysisk aktivitet och välbefinnandet i allmänhet.	yrkespersoner inom kommunernas barn-, ungdoms- och kulturarbete och idrottstjänster, landskapen, organisationerna, församlingarna	inget uppföljningsobjekt
41. I reformen av barn- och familjetjänsterna 2016–2018 (spetsprojektet LAPE) beaktas behoven hos romska barn, unga och familjer i enlighet med åtgärdsrekommendationerna i en utredning med särskild fokus på frågan.	SHM, UKM, RONK, regionala RONK, landskapen, kommunerna, serviceproducenterna, Institutet för hälsa och välfärd	Åtgärdsrekommendationerna i utredningen om romer inom ramen för spetsprojektet LAPE har beaktats på de lokala romska arbetsgruppernas och landskapens nivå.
42. Stödåtgärderna för romer i anslutning till våld i nära relationer och familjevåld fortsätter som en del av den offentliga tjänsteproduktionen.	IM, RONK, Institutet för hälsa och välfärd, mödra- och skyddshemmen, Kvinnolinjen, Lyömätön linja, landskapen, social- och hälsocentralerna	Stödåtgärderna i anslutning till våld i nära relationer och familjevåld, såsom utbildningen av anställda och frivilliga stödpersoner samt telefon tjänsterna, har bevarats på 2017 års nivå.

För att uppnå verklig likabehandling kan det också behövas s.k. positiv särbehandling. Då kan man under vissa förutsättningar favorisera underrepresenterade sökande i någon tjänst eller något yrkesområde. Positiv särbehandling är enligt EU:s rättspraxis ändå tillåtet endast när objektet och den andra sökande har ett lika stort behov av en tjänst eller, i en anställningssituation, är lika eller nästan lika kvalificerade. Favoriseringen får inte vara automatisk, utan det handlar om en särskild åtgärd som grundar sig på diskriminerings- och jämställdhetslagen och som syftar till att faktiskt främja etnisk jämlikhet eller jämställdhet mellan könen.

I bästa fall har den romska befolkningen en roll som utvecklare av basservicen i sina egna bosättningskommuner och områden. Det förutsätter emellertid konstruktivt samarbete mellan romerna och de instanser som ansvarar för kvaliteten på och utvecklingen av tjänsterna. I samarbetet kan man utnyttja många befintliga metoder för information, samfundsarbete, kulturtolkning, respons, bedömning och ändringssökande. Romerna behöver känna till och lita på servicesystemet för att till fullo kunna utnyttja olika modeller

för tidigt ingripande och stödåtgärder i öppenvården innan man övergår till tyngre och dyrare åtgärder. Det är möjligt att aktivt bygga upp ett sådant förtroende inom olika servicesektorer, till exempel genom att via de regionala delegationerna för romska ärenden, den lokala verksamheten bland romerna och föreningssamarbetet informera romerna om verksamheten och samarbetsambitionerna.

GOD PRACTICE:

Styrmodellen inom servicen för romska klienter i Jyväskylä stad.

GOD PRACTICE:

Det förebyggande, korrigering och ändringsinriktade familjearbete med romer som utförs av socialhandledare med romsk bakgrund i området för familjecentrerna i Helsingfors.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
43. Missbrukar-, mentalvårds- och fängelsearbetet bland romerna utvecklas i enlighet med de tidigare pilotmodellerna i Romano Missios fängelsearbetsprojekt.	SHM, RONK, Romano Missio, missbrukar- och mentalvårdstjänsterna, Brottsförklaringsmyndigheten	Information om pilotmodellerna i Romano Missios fängelsearbetsprojekt har riktats till tjänsterna och arbetsmöten kring temat har ordnats för experter runtom i Finland.

GOD PRACTICE:

Projektet för motarbetande av brott bland gängungdomar, Jenginuorten rikoksentorjuntahanke (2012–2015), som genomfördes av Stiftelsen för kriminalvårdens främjande i form av organisations-samarbete. I projektet skapades en förebyggande modell för uppsökande arbete med målet att nå ungdomar som begått brott och deras familjer. Projektet lyckades rekrytera många unga erfarenhetsexperter och utbildade många samarbetspartner på bred front.

Situationen för de romer med EU-medborgarstatus som vistas här tillfälligt och talar främmande språk som modersmål är fortsatt svår. I likhet med andra papperslösa faller de lätt utanför servicesystemen, och även i Finland har det framkommit fall där de nekats tillträde till nödvändiga tjänster trots akut behov. Att trygga de mänskliga rättigheterna för denna särskilt sårbara och diskriminerade grupp kräver samarbete mellan flera förvaltningsområden, kommuner och frivilligorganisationer.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
44. De mänskliga rättigheterna och det humanitära biståndet för romer med EU-medborgarstatus tryggas via olika lågtröskeltjänster bl.a. inom hälsovården, socialjouren och krisjouren.	SHM, IM, JM, kommunerna, Stiftelsen Diakonissanstalten i Helsingfors/Hirundo, frivilligorganisationerna	Humanitärt bistånd för romer med EU-medborgarstatus har tillhandahållits via olika lågtröskeltjänster.

3.3.3 Trygga likabehandlingen av romer i boendefrågor och minska deras otrygghet

”En god vardag börjar från boendet”

”Tšiňko dziviba byrjula buuribosta”

Romernas boendeförhållanden har blivit bättre tack vare statens tidigare särskilda åtgärder, och i dag motsvarar boendestandarden för en stor del av romerna genomsnittet för finländarna. Trots det konfronteras delegationerna för romska ärenden, diskrimineringsombudsmannen och de romska organisationerna dagligen med romernas bostadsproblem i sitt arbete. En stor del av romernas kontakter med delegationen för romska ärenden och av anmälningarna till diskrimineringsombudsmannen handlar just om boende. Romerna bor huvudsakligen i subventionerade hyresbostäder, eftersom det är svårt för dem att få bostäder på den privata hyresmarknaden på grund av deras svaga ekonomiska situation och fördomar. Även om en liten del av romerna bor i ägarbostäder har majoriteten av de mindre bemedlade romerna problem med att få finansiering, vilket hindrar dem från att köpa bostäder.

Miljöministeriet har kartlagt romernas boenderelaterade problem och deras boendesituation två gånger, 2012 och 2017. Utredningarna visar att det förekommer många spänningar i den romska befolkningens boendesituation, att de upplever diskriminering och utanförskap och att även romerna själva har interna traditioner som förpliktar till bortflyttning. Dessutom har vissa hyreshusbolag omfattat striktare praxis som inte alltid följer de allmänna anvisningarna. Problem uppstår fortfarande vid bostadssökande, val av hyresgäster och tillgången till information, bostadsbyte, lösning av boendeproblem och när det gäller att ta hänsyn till romernas seder och bruk vid boendearrangemangen. Boendeproblemen och bostadslösheten är ofta förknippade med andra svåra livssituationer, som ekonomiska problem och svårigheter med livskompetensen. Den svåra boendesituationen påverkar i synnerhet barnens välbefinnande och försvårar eller förhindrar bland annat deras skolgång. Det är viktigt att lösa problem som har med boende att göra för att förebygga den utslagningsutveckling som inleds redan tidigt. En annan specialgrupp inom boendet är de äldre romerna, bland vilka stöd- och serviceboende och långvarig institutionsvård håller på att bli vanligare.

I syfte att lösa de problem som rör romernas boende och boendeförhållanden finns det ett behov av effektivare samarbete och informationsutbyte mellan bostadsmyndigheterna, kommunernas olika förvaltningar, fastighetsbolagen och de regionala delegationerna för romska ärenden. Romernas boendeförhållanden kan förbättras genom att stärka det tväradministrativa samarbetet, öka rådgivningen om boendeservice och garantera icke-diskriminerande förfaranden vid bostadssökande och boende. Det förutsätter ibland också att man gör förfarandena mer transparenta och utvecklar informationen i anslutning till bostadssökande och den relaterade handledningen, beslutsfattandet och besvärprocesserna. I boendet och samhällsplaneringen bör man också främja åtgärder som syftar till att förebygga segregering av bostadsområden utifrån invånarnas etnicitet, sociala status och inkomst-, sysselsättnings- eller utbildningsnivå.

GOD PRAXIS:

Den romska befolkningen beaktas som en klientgrupp inom den offentliga boenderådgivningen, ekonomirådgivningen och det sociala disponentskapet.

I många kommuner behövs också åtgärder som främjar romernas interna icke-diskriminering och likabehandling vid val av bostadsort. Vissa gamla traditioner inom det romska samfundet, såsom det ovillkorliga kravet på flyttningstillstånd och skyldigheten att flytta bort, strider delvis mot lagstiftningen om grundläggande och mänskliga rättigheter.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
46. Information tillhandahålls om förfaringsätt som följer lagstiftningen och god förvaltningssed och som beaktar de kulturella dragen vid val av de boende och boenderådgivning.	MM, ARA RONK, regionala RONK kommunerna, bostadsmyndigheterna, de lokala romska arbetsgrupperna de romska organisationerna	inget uppföljningsobjekt

Enligt statens program för ungdomsarbetet och ungdomspolitiken (VANUPO 2017–2019) flyttar finländska unga hemifrån tämligen tidigt och vanligen till en hyresbostad. Även de romska unga som söker bostad har i genomsnitt låga inkomster och de klarar sig dåligt i den hårda konkurrensen om hyresbostäder i synnerhet i huvudstadsregionen och andra tillväxtcentra. Risken för romska unga att bli utan bostad ökar om de flyttar hemifrån alltför tidigt, plötsligt eller innan de lärt sig de färdigheter som självständigt boende kräver. Bland annat rehabiliteringsklienter inom mental- och missbrukarvården som flyttar från institutioner till självständigt boende och klienter i barnskyddets eftervård löper större risk än andra att bli bostadslösa. De ungas möjligheter att bli självständiga och förbinda sig vid studier och arbetsliv begränsas avsevärt av osäkerheten kring boendet och försörjningen och av bostadslöshet. Därför är det viktigt att förbättra de ungas färdigheter i fråga om boende och livskompetens och att vid behov med hjälp av stödtjänster trygga ett lyckat självständigt boende för dem. En möjlighet är att stärka stödet för individuellt boende för

romska unga vid serviceställen med låg tröskel, till exempel Navigatorn. De romska unga som söker sig till yrkesinriktade studier bör även i större omfattning än tidigare uppmuntras att bo i förmånligare subventionerade bostäder för unga och studerande.

Bostadslöshet är ett allmänt problem bland romer med EU-medborgarstatus som vistas tillfälligt i Finland och talar främmande språk som modersmål. Denna målgrupp har året om behov av kris- och nödinkvarteringstjänster samt dagcenterverksamhet som tryggar möjligheten att tvätta sig, tillgången till tillfälliga hälsotjänster och rådgivning samt grundläggande försörjning. I dag är den verksamheten koncentrerad till huvudstadsregionen och den sköts närmast av frivilligorganisationer och andra samhällsaktörer.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
47. Kris- och nödinkvarteringen för bostadslösa romer och romer med EU-medborgarstatus tryggas.	SHM, kommunerna, frivilligorganisationerna, Stiftelsen Diakonissanstalten i Helsingfors	Kris- och nödinkvarteringskapaciteten har motsvarat behoven.

3.4 Stödja bevarandet och utvecklingen av romernas språk, konst och kultur

3.4.1 Stärka det romska språket

”Kraft ur språket, konsten och kulturen”

”Džoor tšimbata, artosta ta kulttuuresta”

I Finland talas den nordliga dialekten av romani, kalo, som är allvarligt utrotningshotad och kräver akuta åtgärder. Enligt en utredning av justitieministeriet i samband med den första nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter (2013) fanns det stora brister i tryggheten av romernas språkliga rättigheter genom lagstiftningen och verkställigheten av den (Justitieministeriet 2014). Språket hotar att dö ut om man inte omedelbart vidtar flera samtidiga återupplivningsåtgärder i Finland, eftersom antalet personer som talar språket har minskat och språkkunskapen försämrats ytterligare under de senaste åren. Av romerna i Finland talar nu endast en minoritet romani och av dem en stor del endast hjälpligt. Enligt Hedmans fältutredning behärskar endast en tredjedel av romerna språket väl och två tredjedelar använder det inte alls (Hedman 2009).

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
48. Ett nationellt åtgärdsprogram upprättas i syfte att återuppliva det romska språket.	UKM, Helsingfors universitet, JM	Ett program för återupplivning av det nationella romska språket har färdigställts under programperioden.

I det nationella åtgärdsprogrammet för att återuppliva det romska språket bör man bland annat beakta behoven hos de olika dialektområdena, åldersgrupperna, utbildningsstadierna och språkundervisningsformerna, skriftspråket, språkvården och språkets olika användningsområden.

Enligt 17 § 3 mom. i grundlagen har romerna rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Romerna själva har under de senaste åren aktivt diskuterat tryggheten av det egna språket genom en separat språklagstiftning snarlik den samiska språklagen och genom att ratificera vissa delar av den tredje delen i stadgan om minoritetsspråk. I detta program har man dock beslutat att avstå från att driva dessa lösningar. Orsaken till det är att de hinder som anknyter till användningen och undervisningen av det romska språket inte i första hand kan lösas genom lagstiftningsåtgärder utan hör samman med andra faktorer som den egentliga verkställigheten av lagstiftningen, utbildningen och sysselsättningen av lärare i romani, befolkningens attityder till språket och en utvidgning av det romska språkets användningsområden. Vid behov kan stiftandet av en separat språklag tas upp på nytt i nästa program för romsk politik.

Även Europarådets ministerkommitté rekommenderade i mars 2012 att de finländska myndigheterna utvecklar och genomför strategier för att utbilda lärare i romani, utvidga produktionen av läromedel i romani och öka utbudet av undervisning i romani. Antalet elever som fick undervisning i romani var störst åren 2010 och 2011, varefter antalet elever som studerar romani inom den grundläggande utbildningen har sjunkit. År 2016 fick sammanlagt 165 elever undervisning i romani.

Det viktigaste bestående framsteget under de senaste åren har varit inledandet av undervisning i romska språket och kulturen på universitetsnivå. Det möjliggör utexaminering av kompetenta lärare i romani i framtiden. Att trygga läroämnets fortlevnad och status kräver dock åtgärder som siktar mot att öka antalet studerande, trygga forskningsverksamheten och utvidga studierna i läroämnet.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
49. Studieprogrammet i romani på universitetsnivå utvidgas till att utöver grundläggande studier och ämnesstudier även omfatta fördjupade studier i läroämnet och i studiehelheternas innehåll läggs särskild vikt vid språkatrupperingsfrågor.	Helsingfors universitet	Vid Helsingfors universitet är det möjligt att välja fördjupade studier i romani antingen som examensstuderande eller via det öppna universitetet.

Majoriteten av de romska barnen får dock fortfarande ingen undervisning i romani och det finns också stora regionala skillnader. Därför bör Utbildningsstyrelsen, de kommuner som ordnat språkundervisning och de romska organisationerna tillsammans sprida erfarenheter av undervisningen i romani i skolor, klubbar, språkbon och på läger. De största problemen i anslutning till undervisningen är bristen på behöriga lärare i romani och på skriftliga läromedel för olika åldersklasser. Att man informerar om rätten att studera språket och om Utbildningsstyrelsens ekonomiska stöd räcker alltså inte automatiskt i sig för att hjälpa de kommuner som kämpar med brist på lärare och läromedel och ett lågt antal romanistuderande. Även genom ett tidsbundet läromedelsprojekt kunde man i en arbetsgrupp utarbeta läromedel i romani och samtidigt utbilda läromedelsproducenterna till exempel i enlighet med projektet Qualirom.

Det tar tid att upprätta ett omfattande återupplivningsprogram och vid sidan av det bör man utan dröjsmål åtgärda det akuta behovet av lärare i romani och läromedel i romani.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
50. Läromedel för undervisning i romani produceras för olika nivåer med särskild hänsyn till behovet av digitala material, språkinlärningsspel, inspelningar och videomaterial.	Utbildningsstyrelsen, de romska organisationerna, förläggarna	Nya läromedel i romani för olika nivåer har publicerats under programperioden.
51. Fortbildningar för lärare och handledare i romani ordnas i både språket och språkpedagogiken.	Utbildningsstyrelsen, Helsingfors universitet, fortbildningsanordnarna	Fortbildning har ordnats för lärare och handledare i romani, i både språket och språkpedagogiken.
52. Modeller för undervisning i romani som utnyttjar fjärranslutning skapas i samarbete med Helsingfors universitet i syfte att införa undervisning i romani även i sådana skolor där det på grund av brist på språklärare annars är omöjligt.	UKM, Utbildningsstyrelsen, Helsingfors universitet	Modeller för undervisning i romani som utnyttjar fjärranslutning har skapats och testats.

Även Romska språknämnden vid Institutet för de inhemska språken har i sitt språkpolitiska program för romani (2009) fört fram olika övergripande åtgärdsrekommendationer som kan rädda språket om de genomförs tillräckligt planmässigt och på tillräckligt bred bas. Dessa åtgärder som gäller romani bör beaktas i upprättandet av den nationella språkstrategi som nämns i varje regeringsprogram och i utvecklingen av språkreserven.

	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
53.	Det språkpolitiska påverkansarbetet i anslutning till minoritetsspråkens ställning ökas genom årliga evenemang som tar upp språkutbildningen och språkpolitiska frågor i samarbete med den romska befolkningen, olika intressentgrupper och representanter för andra minoritetsspråk samt instanser som bevakar deras intressen.	UKM, JM, RONK, Romska språknämnden vid Språkinstitutet, institutionen för tillämpad språkforskning vid Jyväskylä universitet	Evenemang som tar upp språkutbildningen och språkpolitiska frågor har ordnats i samarbete med den romska befolkningen och olika intressentgrupper samt representanter för andra minoritetsspråk.
54.	Man deltar i rapporteringar från internationella samarbetsnätverk som främjar det romska språkets ställning och i deras verksamhet, till exempel vid expertkommittén för landsdels- och minoritetsspråk.	Romska språknämnden vid Språkinstitutet, RONK, Helsingfors universitet	Verksamheten i de internationella nätverken för språkfrågor presenteras varje år på sammanträden i delegationen för romska ärenden. Rapporteringsskyldigheten har fullgjorts årligen.

GOD PRAXIS:

Kommunernas och de romska organisationernas språklubbs- och språkboverksamhet på romani.

GOD PRAXIS:

Innehållen på romani kombineras till en del av de romska familjernas, barnens och ungas samt äldres lägerverksamhet, kulturevenemang och församlingsliv.

3.4.2 Stärka den romska konsten och kulturen

”Kulturen är vår största rikedom”

”Kaalengo kulttuures hin amengo koni baride barvilba”

Alla Finlands romer har oavsett bosättningsort rätt till sitt kulturarv och rätt att utveckla och upprätthålla sin egen konst och kultur tillsammans med experter på området. Romerna har rätt att välja sin egen kultur, rätt att delta i planeringen och genomförandet av kulturpolitik och kulturtjänster samt rätt att skydda sitt eget samfunds immateriella och materiella kulturarv. Av denna romernas rätt följer en skyldighet för producenter av konst- och kulturtjänster och för beslutsfattare att ta hänsyn till romernas behov i planeringen, utvecklingen och resursfördelningen i sin egen verksamhet.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
55.	Ett nationellt program för främjande av romsk konst och kultur upprättas.	UKM, Taike, representanter för den romska befolkningen, romska konstnärer, experter från olika konst- och kultursektorer	Ett nationellt program för främjande av romsk konst och kultur har upprättats.
56.	En nationell expertgrupp sammankallas med uppgift att bereda inrättandet av ett multiservicecenter för romsk konst och kultur med museum i Finland.	de romska organisationerna, RONK, UKM, Taike	En nationell expertgrupp har sammankallats och den har inlett sitt arbete.

Utöver ovannämnda långsiktiga prioriteringar utses stöd för romernas barnkultur till ett kortsiktigt projekt med hög prioritet.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
57.	Det befintliga nätverket av barnkulturcentra och deras evenemang utnyttjas för att utvidga de rörliga barnkulturtjänsterna för romer över hela Finland.	UKM, Taike, RONK, de romska organisationerna, romska konstnärer som producerar rörliga barnkulturtjänster	Konst- och kulturinnehåll som romska professionella konstnärer producerar för barn finns att tillgå varje år över hela Finland och de romska barnen deltar mer i kulturskapandet.

Åtgärdsförslagen som gäller romsk konst och kultur grundar sig i första hand på tanken om att trygga vanliga romers tillgång till konst- och kulturtjänster, tjänsternas tillgänglighet och romernas delaktighet. Enligt en undersökning om romernas delaktighet och deltagande i kulturverksamhet i Finland, som genomfördes av Förbundet för mänskliga rättigheter 2012, önskar sig romerna särskilt ett sådant konst- och kulturutbud där romerna själva är med och producerar och uppträder. Man vill också presentera den romska kulturen för majoritetsbefolkningen vid olika konst- och kulturinstitutioner. Därför bör hobbymöjligheterna inom konst och kultur förbättras och konstnärligt begåvade romska barn och unga bör stödjas och uppmuntras till exempel inom den grundläggande konstundervisningen.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
58.	De romska familjerna informeras om möjligheten för barn och unga att delta i grundläggande konstundervisning vid musikinstitut, konserverior, bildkonstskolor och andra läroanstalter som stöder målinriktade studier.	UKM, Utbildningsstyrelsen, kommunerna och andra anordnare av grundläggande konstundervisning	Information om grundläggande konstundervisning har riktats till romska familjer.

Romernas tillträde till allmänna konst- och kulturtjänster bör främjas på olika sätt, i synnerhet produktionen av innehåll som riktar sig till romerna bör ökas och rikedomerna i den romska konsten och kulturen bör introduceras för en bredare publik än tidigare. Det förutsätter att kännedomen om den romska konsten ökas vid konst- och kulturinstitutionerna

och bland övriga producenter av konst- och kulturtjänster. De behöver också större insikt i hindren för romernas deltagande och i romernas föremål för intresse. Konstinstitutionerna, läroanstalterna inom konstområdet, den regionala konstförvaltningen och kommunernas kulturförvaltning bör se över sin egen praxis för att mångfald, kulturell mångfald, språklig mångfald och tillgänglig konst och kultur ska kunna bli verklighet. I praktiken sker det först när man ökat antalet evenemang och kurser för romer och personer som är intresserade av det romska språket och den romska konsten och kulturen i de offentliga konst- och kulturtjänsterna. Detta återspeglas också i att synligheten för den romska konsten och kulturen ökar tydligt när de integreras planmässigt i riksomfattande och lokala evenemang som riktas till hela befolkningen. Ett alternativ är att integrera romsk konst och kultur i mångkulturella evenemang och produktioner.

GOD PRAxis:

Nationalteaterns nutidsteaterverk *Karavaani 2017* med rik musik och kulturell mångfald. En omfattande ett och ett halvt års resa för förankring och workshopar då professionella konstnärer, studerande och amatörer i olika åldrar arbetade tillsammans. Under processen skapade olika tankar, åsikter, språk, generationer och sätt att göra konst en alldeles ny form av teater. Arbetet kulminerade med en samproduktion med ett hundratal medverkande på Nationalteaterns stora scen.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
59. Via de regionala delegationerna för romska ärenden framläggs initiativ för kommuner med romska koncentrationer om att ordna läger och kurser kring romsk musik och konst.	regionala ROK, kommunernas kulturförvaltning	Kommunala initiativ har lagts fram om läger och kurser kring romsk musik och konst.
60. Dokumenteringen av romernas lokala historia ökas.	Yle, kommunerna, de lokala museerna och landskapsmuseerna, forskningsinstitutet, universitetet, FLS, Riksarkivet, Nationalmuseum, Språkinstitutet	Dokumenteringen av romernas lokala historia har ökat.
61. Ett pilotprojekt genomförs i syfte att främja hanteringen av hatretoriken och rasismen mot romerna samt deras mänskliga rättigheter genom konstens medel.	frivilligorganisationerna, konstorganisationerna, Taika	Pilotverksamhet har genomförts.
62. Den romska konstens och kulturens och romernas ställning, och särskilt arbetet bland romska unga, stärks genom internationellt samarbete till exempel med nordiska och europeiska konst- och kulturinstitutioner.	UKM, nordiska och europeiska konst- och kulturinstitutioner	Romska representanter deltar i olika funktioner vid de nordiska och europeiska konst- och kulturinstitutionerna.

Romernas konst och kultur har i Finland inte tillsvidare undersökts i någon större utsträckning. Det enda undantaget torde vara romernas folkmusik. Till exempel romernas bildkonst och estetik är till skillnad från den övriga forskningsbaserade historieskrivningen

ännu inte en del av vår nationella konsthistoria. Detta återspeglas i att det ordnas så få utställningar med romsk konst och i att romer och romernas liv sällan skildras i konsten. För att utveckla den romska konsten och öka uppskattningen av den krävs i fortsättningen en kännbar satsning på forskning kring olika romska konstarter.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
63. För de ledande nationella aktörerna inom konsthistorien utarbetas ett initiativ om att öka forskningen kring romsk konst och utställningsverksamheten.	universiteten och konsthögskolorna	Ett initiativ om att öka forskningen kring romsk konst har lagts fram.
64. Historiskt betydelsefulla verk, hantverk och artefakter, dokument, biografier, filmer, ljudband och andra material med romska teman digitaliseras, restaureras, arkiveras och förvaras på ett ändamålsenligt sätt samt ställs ut till exempel som temporära utställningar.	arkiv- och museiväsendet	Historiskt betydelsefulla verk, hantverk och artefakter, dokument, biografier, filmer, ljudband och andra material med romska teman har digitaliserats, restaurerats, arkiverats och förvarats på ett ändamålsenligt sätt samt ställts ut.

GOD PRAXIS:

Ett romskt tvärkonstnärligt evenemang som genomförts av projekten Nevo tiija och Tšetanes naal tillsammans med Centret för konstfrämjande där besökarna på ett mångsidigt sätt får bekanta sig med det romska samfundets kulturella rikedom genom bland annat bild- och fotokonst, musik, hästkultur, konstnärs- och expertföreläsningar, Finska Litteratursällskapets och Riksarkivets samlingar samt Museiverkets wikiförteckning över det immateriella kulturarvet.

3.5 Stärka den romska befolkningens egenmakt och delaktighet

”Samarbete ger kraft för påverkansarbetet och organisationernas servicearbete”

”Tšetano buttiatta džoor aro angouviba ta tšetibongo tšenstibosko buttijatta”

Att stärka egenmakten innebär verksamhet som syftar till att stärka romernas egenmakt på både individ- och samfunds nivå. Samhällelig egenmakt tar sig uttryck i aktivt medborgarskap och i att romer i olika åldrar deltar i allmännyttig verksamhet som gynnar hela samhället, till exempel föreningsarbete. Den återspeglas också i ett starkt och långvarigt engagemang i frågor som gäller det egna samfundet och i samhällelig påverkan till exempel via samhällsaktivitet eller politiska medel.

Att öka de romska barnens och ungas aktivitet och göra deras röst hörd ställer särskilda krav. Inrättandet av ett råd för romska unga i huvudstadsregionen 2015 var ett betydande steg i rätt riktning. Den målinriktade verksamheten för att öka de romska barnens och ungas egenmakt och inflytande bör utvidgas till att omfatta hela landet.

En annan betydande specialgrupp inom det romska samfundet är de äldre, för vilka utbudet av rekreations-, kultur- och delaktighetsverksamhet samt övriga riktade stödåtgärder som effektiviserar servicesystemet än så länge är tämligen begränsat.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
65. Med stöd av ett separat program för egenmakt och inflytande som utarbetats av unga romer och yrkespersoner inom barn- och ungdomsarbetet inspireras unga romer att bli samhällsreligt aktiva påverkare i ett tidigare skede.	SHM, RONK, UKM, rådet för romska unga, de romska organisationerna, ungdomsorganisationerna, kommunernas ungdomsfullmäktige, landskapsdelegationerna, församlingarna	Det tvärsektoriella programmet för egenmakt och inflytande som utarbetats av unga romer och yrkespersoner inom barn- och ungdomsarbetet tillsammans med nationella experter är klart.
66. Varje år ordnas ett riksomfattande evenemang för romska barn och unga till exempel i samband med självständighetsdagen, de riksomfattande rådplägningsdagarna för romska ärenden eller romernas internationella dag den 8 april.	SHM, RONK, UKM, Taike, rådet för romska unga, de romska organisationerna, ungdomsorganisationerna, kommunernas ungdomsväsende	Årliga evenemang för barn och unga har hållits.

Antalet romska organisationer var fram till början av 2000-talet tämligen litet och koncentrerades med några få undantag i huvudsak till huvudstadsregionen. I början av 2000-talet aktiverade sig romerna i föreningsverksamheten och började vid sidan av de riksomfattande organisationerna grunda allt fler lokala och regionala romska föreningar på olika håll i Finland.

Föreningsverksamheten erbjuder betydande resurser för främjandet av romernas integration och välfärd och deras aktiva medborgarskap. De romska organisationerna samarbetar och har också värdefullt samarbete med kommunerna och andra aktörer inom den tredje sektorn. Organisationerna bidrar på ett betydande sätt till det praktiska genomförandet av de särskilda åtgärderna för att effektivisera det offentliga basservicesystemet och positiv diskriminering. De romska organisationernas allmännyttiga verksamhet, egen tjänsteproduktion och projektverksamhet skapar ett stort antal arbets-, studie- och praktikplatser för romerna och den övriga befolkningen. De största finansiärerna bakom de romska organisationernas allmännyttiga verksamhet i Finland har varit RAY/STEA, olika ministerier, myndigheter som understött arbetskraftspolitiska projekt, kommunerna, privata stiftelser och fonder samt olika församlingar.

I de romska organisationernas arbete för att öka egenmakten kan man identifiera både inhemska och internationella behov. Medlemsantalet i de inhemska organisationerna, samarbetet med andra organisationer och det gemensamma utvecklandet av organisationsarbetet bör ökas. På det internationella fältet finns ett behov av att satsa mer på samarbetet i syfte att öka i synnerhet de romska kvinnornas och ungas samhällsaktivitet och politiska påverkan. Den starka strävan efter att öka egenmakten hos den vanliga romska befolkningen återspeglas på många olika sätt i de romska organisationernas tjänsteverksamhet och arbetssätt. Det breda deltagandet i verksamheten vid organisationer som är gemensamma för hela folket och vid regionala organ såsom delegationerna för etniska relationer (ETNO) vittnar också om romernas integration.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
67. Finlands romaniforum ordnar varje år riksomfattande organisationsdagar i samarbete med romska organisationer och andra aktörer som arbetar bland romer. Under organisationsdagarna inspireras romerna att påverka lokalt, de informeras om aktuella frågor i föreningsverksamheten, föreningsverksamhetens kvalitet och transparens utvecklas, de centrala principerna och arbetsmetoderna i arbetet bland romer diskuteras interaktivt och det ömsesidiga samarbetet och nätverkandet mellan aktörerna stärks.	Finlands romaniforum, de romska organisationerna, övriga organisationer, organisationsverksamhetens finansiärer och utvecklare, regionala RONK, den regionala enheten för återuppbyggnad	Organisationsdagar ordnas årligen, deltagarantalet ökar och deltagarna representerar på bredare front.
68. Romernas delaktighet i olika former av samhällspåverkan och delaktighetsverksamhet, till exempel i det partipolitiska påverkandet och organisationsfältets paraplyorganisationer, breddas.	de politiska partierna och deras ungdomsavdelningar, de romska organisationerna, ungdomsorganisationerna, organisationernas gemensamma paraplyorganisationer	Romska representanter har utnämnts till olika organ i den regionala och lokala delaktighetsverksamheten och romerna hörs i beslutsfattandet. Antalet romer i partiernas kandidatuppställning och i den partipolitiska påverkansverksamheten samt i olika paraplyorganisationer ökar.

GOD PRAXIS:

Stödprogrammet Platsen är ledig, som finansierades av STEA och syftade till att stödja sysselsättningen för unga som saknar yrkesexamen, möjliggjorde upp till två års läroavtalsanställningar i organisationerna.

GOD PRACTICE:

Befintliga engagerande metoder för att delaktiggöra romer i organisationsarbetet och det lokala romska arbetet utnyttjas för utformandet av engagerande tjänster. Sådana metoder är till exempel användningen av erfarenhetsexperter, TuRom-utbildningen, Puimalametoden och MOD-verksamheten.

3.6 Information, kommunikation och medier som främjare av romernas integration

”Medierna har flera olika möjligheter att bygga upp en positiv bild av romerna och radera negativa stereotyper”

Kommunikation är en väsentlig del av verksamheten i delegationerna för romska ärenden, de lokala romska arbetsgrupperna, romernas organisationer, det civila samhället och de internationella nätverken för skötsel av romska frågor. Genom mångsidig, systematisk, målinriktad och balanserad kommunikation kan man effektivisera verksamheten i de romska samarbetsnätverken och inverka positivt på de etniska relationerna och olika förutfattade meningar om romerna. En välplanerad och väl genomförd kommunikation ökar kännedomen om arbetet med romer, höjer de romska aktörernas profil, skapar nya partnerskap och sammanför olika samarbetsinstanser.

Mediernas och i synnerhet Rundradions olika tjänster kan betraktas som grundläggande tjänster i samhället. Enligt vad som sägs i den senaste strategin ska de också svara mot behoven i det romska samfundets informationsverksamhet. Hittills har Rundradion varit den enda programproducenten som har producerat romskt innehåll på regelbunden basis. Därför bör Rundradions varierande roll i det romska samfundets informationsverksamhet studeras noga och dess innehållsproduktion bör analyseras och utvecklas målinriktat så att det blir mångsidigare och erbjuds via flera kanaler. Bland annat bör de många möjligheterna med Yle Arenan utnyttjas bättre än hittills.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
69. Nya mål för tjänster för romerna utgående från Yles senaste strategi, och radioprogrammet Romano Mirits ställning tryggas i målen.	Yle i samarbete med de regionala och lokala redaktionerna	Nya mål för Yles tjänster för romerna har ställts upp för 2018–2022. Sändningstiden per vecka för radioprogrammet Romano Mirits har hållits oförändrad och dess innehåll omfattar även händelser utanför huvudstadsregionen.
70. Mängden programinnehåll som mångsidigt behandlar stilriktningar inom den romska kulturen och konsten, den kulturella särprägel och den nya fusioneringen ökas och sprids i flera kanaler, särskilt på nätet.	Yle, lokala radiostationer och tidningar, musik- och konstfestivaler, nationella konstinstitutioner och museer	Mängden programinnehåll som behandlar den romska kulturen och konsten har ökat.

Yles regionala redaktioner samt de lokala radiostationerna och tidningarna har en mål-inriktad roll som samarbetspartner för och verkställare av landskapets strategi för romsk integration. Den allmänna redaktionella linjen bör vara att romerna görs delaktiga i den lokala och regionala rapporteringen om vardagliga och normala händelser och t.ex. vid nyhetsredaktionerna och i samband med rapportering om fester, inte bara när det handlar om teman som anknyter till den romska kulturen eller det romska samfundet. För att skapa goda relationer bör man i synnerhet öka mängden medieinnehåll som behandlar positiva relationer mellan romerna och den övriga befolkningen, företagande och yrkesverksamhet bland romerna samt grannrelationer, partnerskap och romernas del i den lokala historien.

Kommunikationen är viktig av två orsaker: för det första ska den utgöra ett redskap för informationsförmedlingen inom det romska samfundet, dvs. förmedla faktabaserad information i rätt tid om frågor, händelser och evenemang som är aktuella och samhällsrelaterade viktiga för det romska samfundet. Förutom att informera bör man i det redaktionella arbetet analysera nuläget för romerna och utvecklingstrender i samband med det. Samtidigt är massmediernas uppgift att förse den övriga befolkningen med fakta om romerna, att föra fram den romska kulturen, konsten och historien, skapa ett positivt attitydklimat gentemot romerna i samhället, informera om diskriminering som romerna har utsatts för och synliggöra olika aktörer inom arbetet bland romer. Detta bör eftersträvas genom att behandlingen av romska teman och romernas delaktighet och synlighet i tv, radio, dagstidningar och sociala medier ökas planmässigt. Ett sätt att nå målet är att rapportera om viktiga romska evenemang och dokumentera dem noga. Dessa åtgärder bidrar till att öka mängden romer i massmedierna, och de bilder av romerna som skapas återspeglar mångfalden inom den romska gemenskapen bättre än tidigare.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
71. Yles program för barn och unga kompletteras med högkvalitativt romskt innehåll och antalet romska medverkande utökas.	Yle	Romerna har fått ny och positiv synlighet i barn- och ungdomsprogram för olika åldersgrupper, såsom Pikku Kakkonen och Uutisluokka.
72. Det nordiska samarbetet och programutbytet i samband med behandlingen av romska teman utökas.	Yle, rundradiobolagen i Sverige, Norge och Danmark	Det visas fler program från de övriga nordiska länderna med romska teman.

GOD PRAXIS:

Utveckla möjligheterna att kommentera programinnehåll som gäller romerna på förhand och i efterhand.

GOD PRAXIS:

Utreda servicebehoven och önskemålen angående program bland romska barn, unga och vuxna, samla in respons på programmen genom enkäter som är särskilt riktade till romerna eller genom arbete i kundråd.

3.7 Utvecklingen av det regionala och lokala arbetet bland romer

”Varje region och ort är olika – arbetet bland romer måste skräddarsys”

”Sakko stedos ta thaan hin froo ħlaagakiiri – romanengo butti hin skrendaresko butti”

Regionala delegationer för romska ärenden (regionala RONK)

De regionala delegationerna är tvärssektoriella samarbetsorgan för myndigheterna och den romska befolkningen. Målet med verksamheten är att utveckla romernas situation på det regionala och lokala planet samt att göra det möjligt för romer att delta i beslutsfattande som gäller dem. De regionala delegationerna arbetar också med att främja likabehandling och motarbeta diskriminering av romer. Delegationernas verksamhet och ställning grundar sig på statsrådets tidigare förordningar (SRF 1019/2003 och SRF 1350/2009) samt den nya landskapslagen.

Syftet med de regionala delegationerna är att precis som den riksomfattande delegationen främja lika möjligheter för den romska befolkningen till deltagande i samhällslivet samt deras ekonomiska, sociala och kulturella levnadsförhållanden. I praktiken sker detta genom att man följer hur romernas möjligheter att delta i samhällslivet och deras levnadsförhållanden utvecklas, främjar likabehandling av romerna samt ger utlåtanden till myndigheterna i dessa frågor. Även den regionala delegationen tar initiativ och gör framställningar för att förbättra den romska befolkningens ekonomiska, utbildningsmässiga, språkliga, sociala och kulturella levnadsförhållanden samt främja sysselsättningen bland romerna och motarbeta diskrimineringen av dem. Som stöd för sin verksamhet gör delegationerna upp både mandatperiodvisa och årliga verksamhetsplaner och ansvarar för genomförandet och uppföljningen av planerna. De rapporterar årligen till den riksomfattande delegationen för romska ärenden. Den regionala romska delegationen deltar också i nordiskt och europeiskt samarbete samt i annat internationellt samarbete för att främja romernas rättigheter och förbättra deras levnadsförhållanden.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
73. De regionala delegationerna för romska ärenden tar initiativ till att inrätta lokala romska arbetsgrupper i kommunerna och stöder deras arbete.	regionala RONK	De regionala delegationerna har lagt fram initiativ till inrättande av lokala romska arbetsgrupper och följt deras arbete och deltagit i verksamheten.
74. Den regionala delegationen för romska ärenden stöder t.ex. i egenskap av konsultativ samarbetspartner forskning och utveckling som är betydelsefull för romerna samt planerings- och styrgrupper för sådana STEA- och strukturfondsprojekt och arbetskraftspolitiska projekt som romerna är målgrupp för.	regionala RONK, forsknings- och utvecklingsprojekt, STEA, aktörerna inom strukturfonderna, ANM	Planerarna för romska ärenden har bidragit till att stödja projektarbetet i sina respektive områden t.ex. som styrgruppsmedlemmar.
75. Utifrån programmet ROMPO2 utarbetas landskapens MAARO-åtgärdsprogram landskaps- eller samarbetsområdesvis. De regionala delegationerna för romska ärenden stöder planeringen, utvecklingen och uppföljningen av programmen.	Regionala RONK	Landskapens MAARO-program har utarbetats i samarbete med de regionala delegationerna.

De ansvariga landskapen för de regionala delegationerna för romska ärenden anvisar i enlighet med bestämmelserna personalresurser och verksamhetsanslag för delegationerna samt övriga behövliga resurser som möjliggör tjänste- och delegationsarbete i flera landskaps områden.

Skötsel av romska ärenden i landskapen (MAARO)

I den nya landskapslagen, som gäller de 18 landskapen i Finland, är skötseln av romska ärenden en av de 28 uppgifter som överförs till landskapen. Varje landskap ska ha en utsedd ansvarig tjänsteman för romska ärenden som ska ha möjligheter och förutsättningar för sektors- och kommungränsöverskridande arbete. Kärnan i skötseln av romska ärenden i landskapen är en stark lokalkännedom om romernas situation, vilket förutsätter en möjlighet att också satsa på kommunspecifikt arbete tillsammans med planeraren i den regionala delegationen för romska ärenden.

I praktiken är de regionala delegationerna för romska ärenden verksamma inom flera landskap i sina egna regioner. Delegationerna möjliggör och utvecklar dialogen mellan olika landskap, kommuner, lokala romska arbetsgrupper och romska organisationer samt sprider god praxis mellan dem. Landskapen ansvarar emellertid självständigt för att allmänt utveckla romernas utbildning, sysselsättning, välfärd, hälsa, likabehandling och levnadsförhållanden i den egna regionen.

Varje landskap har som mål att utifrån det riksomfattande programmet för romsk politik göra upp ett separat åtgärdsprogram för romsk politik i landskapet (s.k. MAARO-program). Programmen innehåller konkreta åtgärder som gäller romerna med avseende på utbildning, sysselsättning, boende och levnadsmiljö, främjande av välfärd och hälsa, basservice, diskriminering och diskriminering på flera grunder samt likabehandlingsplanering och uppföljning av planerna, delaktiggörande verksamhet som ger det romska samfundet större egenmakt och organisationssamarbete. MAARO-programmet ger en konkret bild av den romska befolkningens regionala behov och av sådana utvecklingsobjekt som är bundna till de varierande verksamhetsmiljöerna i landskapen och som kan utnyttjas t.ex. för planering av strukturfondsprojekt och andra projekt inom åtgärderna, med integrering som utgångspunkt. Vid upprättandet av MAARO-programmen beaktas också de nya servicestrukturer som uppstått i samband med social- och hälsovårdsreformen, gränssnitten mellan landskapen och kommunerna samt kommunernas centrala roll som producent av bildningstjänster och andra tjänster.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
76. Den romska befolkningens delaktighet främjas genom att representanter för romerna utses till allmänna representativa organ i landskapen, den lokala förvaltningen och andra förvaltningsnivåer, såsom äldreråd och ungdomsfullmäktige, samt till samrådsmöten som ordnas i regionen.	Landskapen, kommunerna, regionala ROK	Romerna är representerade i allmänna representativa organ i landskapen, den regionala och lokala förvaltningen och på andra förvaltningsnivåer.

Målet är att det som en del av den allmänna indikatoruppföljningen sätts upp indikatorer på landskaps- och/eller kommunal nivå för varje MAARO-program. Genomförandet av programmet följs upp utifrån dessa indikatorer. Uppföljningsinformationen utnyttjas också i Europeiska kommissionens årliga landsrapportering om romernas integration.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
77. Uppföljningen av hur skötseln av romska ärenden utvecklas integreras i tillämpliga delar i landskapens och kommunernas förhands- och efterhandsbedömning samt i välfärdsberättelser och likabehandlings- och jämställdhetsplaner.	SHM, regionalförvaltningen, kommunerna	Uppföljningen av utvecklingen av skötseln av romska ärenden har integrerats i de regionala och kommunala förhands- och efterhandsbedömningarna samt i välfärdsberättelserna och likabehandlings- och jämställdhetsplaneringen.

Det lokala arbetet med romer

Kärnan i arbetet i de regionala delegationerna för romska ärenden är en stark kännedom om det lokala romska samfundet, vilket förutsätter goda samarbetsnätverk och uppsökande arbete på fältet. Planerarna fungerar vid behov som kulturförmedlare och broar mellan romerna och myndigheterna.

På många orter har det funnits ett etablerat lokalt samarbete mellan den romska befolkningen och myndigheterna i flera årtionden. Vanligtvis har man samarbetat t.ex. kring arrangemangen vid olika evenemang och för att ta hänsyn till romerna i regionala utvecklingsprojekt. Officiella lokala romska arbetsgrupper utsedda av de lokala delegationerna eller utifrån ett invånarinitiativ har funnits på olika håll i Finland sedan 2002. För närvarande finns det arbetsgrupper på cirka 20 orter och vissa av dem har även haft anställda medarbetare. På dessa orter eller i dessa samkommuner varierar antalet romer mellan 60 och 1 000. Eftersom romska ärenden berör flera olika myndighetsinstanser är det särskilt viktigt att alla centrala instanser, bl.a. social- och hälsovårdsväsendet, undervisnings- och kulturväsendet, Arbetskraftsmyndigheterna och församlingen, finns representerade i gruppen. Romerna på orten väljer bland sig 2–4 representanter, av vilka en del kan höra till kommunens eller stadens anställda eller till organisationer som arbetar med romerna.

Utgångspunkten i det lokala arbetet bland romer är att det ska vara praktiskt och betydelsefullt för den lokala romska befolkningen, och att deras möjligheter att delta och förbättra sina egna levnadsförhållanden utvecklas. Viktiga principer i verksamheten är delaktighet, aktivitet, jämlikhet och icke-diskriminering samt dialog och gemensamt definierade prioriteringar. Särskilt viktigt är det med aktiv informationsverksamhet som syftar till att bekämpa fördomar och stereotyper och en kontinuerlig dialog mellan myndigheterna och romerna. Målet med verksamheten är att integrera romska frågor i såväl den övriga lokala och regionala utvecklingsverksamheten som de tjänster som är gemensamma för

hela befolkningen. Detta förutsätter vanligen att det skapas en ny verksamhetskultur och partnerskap på lokal nivå. De ekonomiska resurserna inom det lokala arbetet bland romer består av kommunala driftsanslag, särskild finansiering för riksomfattande, regionala och kommunala utvecklingsprojekt samt organisationernas resurser och andra anslag och bidrag som söks separat.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
78. De lokala romska arbetsgrupperna upprättar mandatperiodvisa verksamhetsplaner och följer upp deras genomförande årligen.	de lokala romska arbetsgrupperna, kommunerna	De lokala romska arbetsgrupperna har upprättat verksamhetsplaner och följt upp deras genomförande.
79. Modeller av verksamheten inom de lokala romska arbetsgrupperna skapas och relaterad god praxis samlas i en webbpublikation som presenterar verksamheten och dess betydelse.	RONK, regionala RONK, de lokala romska arbetsgrupperna, kommunerna	De många formerna av verksamheten i de lokala romska arbetsgrupperna har modellerats och en webbpublikation om dem finns på webbplatsen www.romani.fi

3.8 Det internationella arbetet med romer

”Den inhemska och den europeiska romska politiken stärker varandra”

”Tšeeresko themmesko ta Europako romanengo politikos džorjalvena ona”

Finlands romska politik i Europa

Romerna är en av de största diskriminerade befolkningsgrupperna i Europa. Största delen av romerna lever på fattigdomsgränsen och hatretoriken och våldet mot romerna har ökat. Utbildade romer har ytterst svårt att hitta arbete på grund av de starka fördomarna. Hindren för sysselsättning omintetgör både de framsteg som gjorts i fråga om romernas utbildningsnivå och deras förtroende för inklusionsåtgärderna. I den offentliga debatten har romernas sociala ställning och diskrimineringen av dem överskuggats av invandrardebatten. Möjligheterna för romer som bor i olika länder att påverka via de nationella beslutsorganen är ofta ytterst dåliga, vilket framhäver vikten av påverkan på europeisk nivå.

Finlands romska politik fokuserar på påverkansarbete i de europeiska institutionerna. Dessutom främjas romernas rätt med hjälp av FN:s system för mänskliga rättigheter och FN:s rekommendationer till Finland om mänskliga rättigheter. Finland är en ledande aktör när det gäller politiskt och ekonomiskt stöd för den europeiska romska politiken. I Finlands internationella romska politik betonas förbättrandet av sociala förhållanden och romernas lika rättigheter och delaktighet. Finland har arbetat för att förbättra i synnerhet romska

kvinnors ställning och rättigheter i Europa. Finlands ledande tanke och budskap har varit att de europeiska organisationernas romska politik ska bedrivas i samråd med romerna och de romska organisationerna. Finlands agerande har styrts av statsrådets principbeslut, som år 2011 resulterade i en handbok om Finlands europeiska romska politik¹. Utgångspunkterna och principerna i handboken är fortfarande aktuella.

Prioriteringarna i Finlands romska politik i Europa är följande:

1. Hindren för romernas sysselsättning undanröjs
2. Verktygen för den europeiska romska politiken förnyas, digitalisering, teknik och sociala innovationer utnyttjas för att öka romernas delaktighet
3. De europeiska organisationernas romska politik och romernas möjligheter att påverka stärks
4. Större egenmakt för romska kvinnor och stöd för den frivilliga verksamheten på alla nivåer
5. Starkare betoning på de grundläggande och mänskliga rättigheterna som en del av den europeiska romska politiken

Prioritering 1. Hindren för romernas sysselsättning undanröjs

Fokus i Finlands och Europeiska unionens romska politik bör läggas på den utbildade romska befolkningens förutsättningar för sysselsättning. De nationella strategierna för romerna har fokuserat på att förbättra utbildningsnivån bland romerna och detta har gett positiva resultat i Finland och Europa. Romernas sysselsättning är emellertid en flaskhals som tär på förtroendet för utbildningen och en ökad delaktighet. Sysselsättningen påverkas framför allt av de starka fördomar som romerna möter. Att man undanröjer hindren för den romska befolkningens sysselsättning, påverkar attityder och skapar nya samarbetsmodeller med arbetsgivare och företagare är avgörande för att romernas delaktighet faktiskt ska förbättras och för att de övriga åtgärderna ska vara effektiva.

1 Finlands målsättningar för att främja den europeiska politiken avseende romer (på finska) Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja Työryhmäraportti 24.3.2011 <http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=73150&GUID=%7B594CA93F-1E92-40C4-96C1-B2A55F34D6FE%7D>

Prioritering 2. Verktögen för den europeiska romska politiken förnyas, digitalisering, teknik och sociala innovationer utnyttjas för att öka romernas delaktighet

Europeiska unionen bereder nya riktlinjer för nationella romska strategier efter år 2020. Finland bör aktivt arbeta för att de verktyg som tas i bruk inom andra politikområden även utnyttjas för att främja romernas delaktighet. Finland bör utreda möjligheterna att utnyttja t.ex. tekniken och digitaliseringen inom flera områden i den romska politiken. Genom att utveckla och sprida sociala innovationer kan man snabbt och effektivt förbättra romernas levnadsförhållanden på lokal nivå.

Prioritering 3. De europeiska organisationernas romska politik och romernas möjligheter att påverka stärks

Europeiska unionen (EU), Europarådet och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har alla sina respektive strategier för romerna och relaterad projektverksamhet. En mer resultatrik romsk politik förutsätter ett nära samarbete mellan de europeiska organisationerna utgående från deras egna styrkor. Finland arbetar för detta mål.

EU-ramen kompletterar EU:s rättsakter och policyer om icke-diskriminering och de grundläggande rättigheterna så att medlemsstaterna utifrån ramen har upprättat egna nationella strategier för romerna vars genomförande Europeiska kommissionen utvärderar. Rådets slutsatser (14294/16) från december 2016 om påskyndande av processen för integrering av romer bekräftade medlemsstaternas åtagande och efterfrågade en halvtidsöversyn av EU-ramen. Finland stöder även framöver kommissionens kontinuerliga och aktiva åtgärder för uppföljning och effektivt genomförande av de nationella strategierna för romerna och främjandet av dialogen mellan medlemsstaterna. EU stöder romernas integration ekonomiskt i synnerhet via sina strukturfonder.

EU:s byrå för grundläggande rättigheter FRA samlar in forskningsdata om romernas ställning och rättigheter, vilket kan utnyttjas på både nationell och europeisk nivå.

Europarådet har till uppgift att främja de mänskliga rättigheterna, en pluralistisk demokrati och rättsstaten. Finland har betonat att landets romska politik är rättighetsbaserad och att det är viktigt att stärka de romska organisationernas påverkansmöjligheter på nationell och internationell nivå. Finland framhäver betydelsen av Europakonventionen och det övriga europeiska systemet för människorättskonventioner när det gäller att tillgodose och stärka romernas rättigheter. Finland deltar aktivt i rådets expertkommittés (CAHROM) verksamhet och tillämpar observationer och rekommendationer av Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI) och andra expertorgan.

Utöver projektverksamhet som förbättrar den romska befolkningens levnadsförhållanden och påverkansmöjligheter är det viktigt att rådets medlemsländer och de romska organisationerna för en politisk dialog om hur diskriminering av romer kan förebyggas. Romernas rättigheter och påverkansmöjligheter beaktas under Finlands ordförandeskap för Europarådets ministerkommitté 21.11.2018–17.5.2019.

Enheten för romska frågor vid OSSE:s byrå för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter producerar information och utbildningsprojekt till stöd för den romska politiken och Finland stöder enhetens sakkunnigresurser och projekt ekonomiskt. Finland betonar att OSSE:s romska verksamhet bör vara rättighetsbaserad och att de romska organisationernas möjligheter till delaktighet bör ökas.

Åtgärd		Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
80.	Finland stöder aktivt utvecklandet och genomförandet av de europeiska mellanstatliga organisationernas strategier för romerna.	UM, SHM, andra myndigheter	Finlands representanter deltar i mellanstatliga arbetsmöten som främjar utvecklandet och genomförandet av strategier för romerna
81.	Finland lyfter fram möjligheterna för romska organisationer och andra organisationer som arbetar för romerna att påverka i mellanstatliga organisationer.	UM, SHM, JM, andra myndigheter inom deras förvaltningsområden	påverkan vid möten, evenemang, organisationernas stöd
82.	Finlands beskickningar är i kontakt med myndigheterna och de romska organisationerna utgående från Finlands egna erfarenheter och god praxis.	UM/beskickningarna, SHM	kontakt, evenemang, rapporter om nationella policyer avseende romerna
83.	Innehållet i de FN-konventioner och europeiska konventioner som stärker romernas rättigheter och rekommendationerna till Finland görs känt.	UM, JM, ministerierna enligt ansvarsområde	evenemang, informationsmaterial, informationen i uppföljningsrapporterna
84.	Stöd tillhandahålls för de romska organisationernas representanter och experters deltagande i det europeiska arbetet och expertarbetet.	UM, SHM, UKM, JM, IM, MM, ANM	nivån på beviljade bidrag, antal personer som fått stöd, konsekvensbedömningar i rapporterna

85.	Finland samarbetar med myndigheter och romska organisationer i ursprungsländerna och med olika aktörer inom utvecklingssamarbetet för att förbättra ställningen för EU-medborgare med romsk bakgrund som kommer till Finland.	SHM, IM, UM	Samarbetet mellan myndigheterna i ursprungsländerna och Finland har genomförts både i Finland och genom evenemang i ursprungsländerna.
86.	Finland stärker det nordiska samarbetet kring romska frågor.	Nordiska rådet, SHM, RONK	SHM/RONK har arrangerat ett nordiskt samarbetsmöte om romska frågor eller deltagit i ett sådant i något av de nordiska länderna.
87.	En broschyr om Finlands romska politik i Europa publiceras på finska, svenska, engelska och romani.	UM, SHM	produktionen av broschyren och responsen på den
88.	De lokala och regionala myndigheterna i Europa får ett större ansvar för genomförandet av delaktighetsstrategierna för romerna genom att samarbetet mellan myndigheterna utökas, t.ex. inom ramen för Europeiska regionkommitténs verksamhet.	De lokala och regionala myndigheterna, ReK, Kommunförbundet, IM	samråd, tematiska evenemang, webbenkäter
89.	Kännedomen om FN:s mål och undermål för hållbar utveckling ökas (Sustainable development goals SDG). Genomförandet av den nationella handlingsplanen Agenda 2030 för hållbar utveckling och de relaterade uppföljnings- och ansvarsmekanismernas funktion främjas.	SHM	Romerna har beaktats vid genomförandet av den nationella handlingsplanen Agenda 2030.

Prioritering 4. Större egenmakt för romska kvinnor och stöd för den frivilliga verksamheten på alla nivåer

De romska kvinnornas sociala ställning är klart svagare än kvinnors i genomsnitt och ofta svagare än de romska männens. Tröskeln för sysselsättning är högre och hälsoläget är sämre. Det positiva är att läskunnigheten har ökat och utbildningsnivån stigit. De romska familjernas svaga ekonomiska situation, familjebildning före vuxenåldern, våldet mot kvinnor och avsaknaden av inflytande bidrar också till att försämra de romska kvinnornas ställning.

Kvinnors rättigheter och rättigheterna för de mest utsatta i samhället och för de befolkningsgrupper som utsätts för diskriminering på flera grunder är prioriterade områden i det finländska människorättsarbetet. Finlands romska politik i Europa fokuserar allt mer på att förbättra de romska kvinnornas ställning och rättigheter och detta fokus kommer att stärkas ytterligare. Den europeiska konferens om romska kvinnor som arrangerades i Finland 2013 främjade utvecklingen av strategin för romska kvinnor i Europa. Finland har understött det fortsatta arbetet med strategin och verksamheten inom Europarådets enhet för

romer i syfte att förbättra de romska kvinnornas ställning. Ministerierna har beviljat stöd för finländska romska kvinnors deltagande i europeiska konferenser och möten. Finländska romska aktörer bidrog väsentligt till bildandet av organisationen IRWN-Phenjalipe, som sammanför romska kvinnoorganisationer.

	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
90.	Fortsatt deltagande i och stöd för Europarådets strategi för romska kvinnor och stöd för utvecklandet av samarbetet mellan de europeiska organisationerna för romska kvinnor, t.ex. i samband med genomförandet av Phenjalipe-strategin i respektive land.	UM, SHM	Deltagande, olika stödformer och informationsverksamhet
91.	Hänsynen till romska kvinnors och barns rättigheter betonas i Europarådets sekretariat och CAHROM.	UM, SHM	Mötesdeltagande, evenemang
92.	Frågor om romska kvinnors rättigheter och ställning inkluderas i evenemang som Finland arrangerar i EU, Europarådet och OSSE på landsnivå.	UM, SHM, Finlands beskickningar	Antalet evenemang och romska sakkunniga/talare som fått stöd, konsekvensbedömningar i efterhandsrapporterna
93.	Uppföljning av genomförandet av rekommendationerna till Finland av FN:s och Europarådets organ för övervakning av människorättskonventioner och andra organ för övervakning av de mänskliga rättigheterna.	UM, JM, RONK, ministerierna inom respektive ansvarsområde	Informationen i de periodiska rapporterna, uppföljningsrapporterna och andra svar av regeringen.
94.	Forskning om romska kvinnors ställning från EU:s byrå för grundläggande rättigheter och andra expertorgan synliggörs och utnyttjas.	RONK, SHM, UM, JM	Inget uppföljningsobjekt

Prioritering 5. Starkare betoning på de grundläggande och de mänskliga rättigheterna som en del av EU:s romska politik

Finland har av tradition aktivt försvarat de mänskliga rättigheterna i sin utrikespolitik och övriga internationella verksamhet. I den romska politiken har de romska organisationerna och aktivisterna, och i allt högre grad även EU-kommissionen, lyft fram de grundläggande och mänskliga rättigheterna. Som ett led i Finlands romska politik på det internationella planet är det naturligt att Finland aktivt stöder initiativ och åtgärder som gäller mänskliga rättigheter.

Lagstiftningen mot diskriminering i EU:s medlemsstater gäller även romerna, men verkställandet av den på europeisk nivå är ytterst varierande och bristfälligt. EU-kommissionen beställde år 2017 en rapport som jämförde lagstiftningen och hur den tillämpas i EU-länderna. Enligt bedömningen förekom det brister i lagarna och hur de verkställs i alla medlemsstater, trots att lagstiftningen mot diskriminering också gäller romerna. Rapporten konstaterade att de romska samfundet i Europa fortfarande hör till dem som diskrimineras mest i vardagen och att diskrimineringen kräver betydande insatser av olika aktörer. Diskriminering förekommer i samband med utbildning, boende, levnadsförhållanden och arbetsliv. Den kommer till uttryck som segregation och brist på lika möjligheter.

Omfattande information om diskrimineringen av romer finns både på europeisk nivå (insamlad av t.ex. EU:s byrå för grundläggande rättigheter FRA) och i medlemsstaterna. Det är viktigt att denna information utnyttjas som redskap för ett faktabaserat beslutsfattande i och med att man då kan rikta in åtgärderna effektivt och på rätt sätt.

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Uppföljningsobjekt
95. Forskning om diskriminering av romer från EU:s byrå för grundläggande rättigheter och andra instanser synliggörs och utnyttjas.	RONK, SHM, UM, JM, FRA	Inget uppföljningsobjekt
96. Starkare fokus på diskriminering och grundläggande och mänskliga rättigheter i EU:s romska politik (finansieringsprogram, nätverk och arbetsgrupper).	RONK, SHM, UM, JM	Relaterade projekt på EU-nivå
97. EU-finansiering utnyttjas för att identifiera och undanröja diskriminerande strukturer (t.ex. projektet Från ord till handling 2, ansökan från Wise Moves from Discrimination/REC-programmet).	RONK, JM	Projekt har planerats vid de olika ministerierna och av projektaktörerna och EU-finansiering har ansökts för dem.

4 Genomförande- och uppföljningsplan

4.1 Genomförande- och uppföljningsplan

Programmets måluppfyllelse är väsentligt beroende av den politiska viljan att genomföra utvecklingsåtgärderna. Andra faktorer av betydelse är att utvecklingsåtgärderna sätts in samtidigt, valet av finansiella instrument, mängden finansiering för genomförandet och hur den fördelas mellan olika förvaltningsområden och förvaltningsnivåer. De viktigaste kvalitetsgarantierna och förutsättningarna för ett lyckat genomförande är dock att den romska befolkningen och olika organisationer och myndigheter själva är aktiva och engagerade samt att samarbetsstrukturer utvecklas mellan dessa aktörer. Resultaten och deras hållbarhet är förknippade både med hur effektiva integreringsåtgärderna är och med hur de tidsbestämda och riktade utvecklingsåtgärderna utfaller och förankras. Samtidigt påverkas utfallet av programmet av flera andra pågående reformer, såsom social- och hälsovårds- och landskapsreformen, del allmänna reformen av yrkesutbildningen, utvecklingen av stödet för nya företagare, det aktiverande utkomstskyddet för arbetslösa, utkomststödsreformen och den kommande bostadsbidragsreformen.

För programmet för romsk politik upprättas en särskild kommunikationsplan. Vid programstarten ordnas i samarbete med de regionala delegationerna för romska ärenden informationsmöten för både regionala och lokala myndigheter, de romska organisationerna och den romska befolkningen.

Uppföljningen av programmet är tredelad: fem årliga uppföljningar, halvtidsuppföljning och uppföljning av nyckelindikatorer (den s.k. scoreboard-modellen). Dessutom bör man i fortsättningen överväga att projektifiera indikatoruppföljningen för att man vid uppföljningen av romernas integration ska komma närmare den allmänna uppföljnings- och utvärderingsnivån med avseende på målinriktning och resultat.

1. Årliga uppföljningar av programmet

Den riksomfattande delegationen för romska ärenden ansvarar för den årliga uppföljningen av programmets genomförande. I uppföljningen utnyttjas en landsrapport som skickas till Europeiska kommissionen varje år via ett webbaserat system. Finland piloterade denna metod vid rapporteringen för 2015, och utvidgade rapporten för 2016 till att omfatta alla tematiska områden. Innehållet i programmet för romsk politik 2018–2022 gjordes mångsidigare och dess riktlinjer anpassades till att bättre motsvara detta uppföljningsinstrument. I framtiden kommer rapporteringssystemet på webben att utvecklas så att det erbjuder allt mer jämförbar information, både kvalitativt och kvantitativt sett, om inriktningen av integrationsåtgärderna i olika länder, utnyttjandet av olika finansieringsformer och åtgärdernas volym och resultat. Denna form av uppföljning innehåller också element av extern uppföljning och inte bara intern sådan, eftersom kommissionen analyserar de rapporter som kommit in och ger varje land individuell respons och en övergripande analys av läget i hela Europa. Landsrapporteringens överensstämmelse med verkligheten följs också upp med hjälp av dialogmöten för frivilligorganisationer, skuggrapporter beställda av Europarådet samt EU:s byrå för grundläggande rättigheter FRA:s undersökningar och andra kompletterande utvärderingsformer.

2. Halvtidsuppföljning

Det uppföljningsinstrument som togs fram av Institutet för hälsa och välfärd för halvtidsuppföljningen av det första programmet för romsk politik 2014 används även vid halvtidsuppföljningen av det nya programmet 2020. Till grund för denna uppföljning ligger den nationellt tillämpbara modellen för människorättsindikatorer som utvecklats av FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR). Denna s.k. trafikljusmodell beskriver på ett åskådligt sätt genomförandefaserna för riktlinjerna och de enskilda åtgärderna samt hur de ansvariga instansernas totala ansvar har realiserats. Exempel på en del av en uppföljningstabell:

Riktlinje: Öka romska barns deltagande i småbarnspedagogiken

Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Genomförandegrad
98. Romska barn beaktas när småbarnspedagogiken planeras och när grunderna förnyas.	UKM: Planeringen av småbarnspedagogik och reformen av grunderna	
99. Information om den romska kulturen läggs till i grundutbildningen och fortbildningen för personalen inom småbarnspedagogiken.	UKM	
100. Stöd för de romska barnens fostran och rätt till sitt eget språk och sin egen kultur i vård utom hemmet.	SHM	
101. Kunskaperna i romani, kännedom om den romska kulturen och de romska barnens färdigheter stärks genom att uppmuntra kommunerna att anställa småbarnspedagoger och kulturledare med romsk bakgrund på daghemmen samt genom att starta upp språkboversamhet.	UKM: språkboversamheten har startat i vissa kommuner, men verksamheten i de flesta har upphört efter att den särskilda finansieringen har upphört. Det finns fortfarande för lite fast anställd romsk personal inom småbarnspedagogiken.	

3. Uppföljning av nyckelindikatorer för riktlinjerna (s.k. scoreboard)

Nyckelindikatorer som beskriver den romska befolkningens situation, integration och förutsättningar följs under hela programperioden, i den mån det är möjligt. Det är dock ytterst utmanande att sätta upp sådana kvantitativa indikatorer i en finländsk kontext, eftersom man i Finland av säkerhetsskäl undviker all slags registrering som gäller etniskt ursprung. En del nyckelindikatorer kan emellertid identifieras och följas. De finns samlade enligt riktlinje i uppföljningstabellen nedan. Detta uppföljningssätt ger fingervisningar om förändringarna och utvecklingen i indikatorerna under de valda granskningsperioderna.

Indikator för riktlinjen	Uppföljningsobjekt	Dataälla	Uppföljningstidpunkt och värde 1	Uppföljningstidpunkt och värde 2	Förändring
Utbildning: antalet kommuner i vilka man på basis av projektverksamhet eller som en del av den övriga utvecklingsverksamheten har upprättat en utvecklingsplan för romernas grundläggande utbildning och uppföljningen av den	plan genomförande uppföljning	kommunerna			

Indikator för riktlinjen	Uppföljningsobjekt	Datakälla	Uppföljningstidpunkt och värde 1	Uppföljningstidpunkt och värde 2	Förändring
Sysselsättning: antalet romer som deltagit i strukturfondsprojekt (män/kvinnor/olika åldersgrupper)	könsuppdelning åldersgruppsuppdelning	ANM			
Sysselsättning: Genomförande av en uppföljningsundersökning om arbets- och näringsministeriets utredning "Romanien pitkä matka työn markkinoille" (Arbets- och näringsministeriets publikationer 22/2008) som kartlade främjandet av romernas sysselsättning	utvalda uppföljningsobjekt	organisationerna, ANM			
Sysselsättning: antalet personer som arbetar i romska organisationer och projekt samt deras åldersfördelning, kön och etniska bakgrund	De romska organisationerna	Projektaktörerna			
Romani: antalet elever som studerar romani i den grundläggande utbildningen		UBS			
Romani: mängden publicerade läromedel i romani		UBS			
Romsk konst: utvecklingen av antalet romska konstproduktioner, utställningar och konserter		UKM, Taike			
Jämställdhet: andelen romska kvinnor och män och under 30-åringar bland de romska organisationernas styrelsemedlemmar och anställda samt de ansvariga tjänstemännen i skötseln av romska ärenden	procentuell andel	de romska organisationerna, de ansvariga instanserna för skötseln av romska frågor			
Diskriminering: antalet klagomål hos diskrimineringsombudsmannen, specificerade enligt ärende	antalet klagomål	diskrimineringsombudsmannens byrå			

Indikator för riktlinjen	Uppföljningsobjekt	Datakälla	Uppföljningstidpunkt och värde 1	Uppföljningstidpunkt och värde 2	Förändring
Diskriminering: Uppföljningsdata om skolhälsoundersökningen avseende mobbning bland barn i grundskoleåldern	antalet romska deltagare som upplevt mobbning	Institutet för hälsa och välfärd			
Diskriminering: Uppgifter om romerna i justitieministeriets nationella system för uppföljning av diskriminering		JM			
Diskriminering: Polisstyrelsens utredning om antalet polisanmälningar som rör diskriminering av romer och hur de har förts vidare från förundersökning till åtalsprövning	antalet anmälningar antalet fall som lagts ner under förundersökningen antalet fall som gått till åtalsprövning	Polisstyrelsen			
Egenmakt: antalet romska representanter i ungdomsfullmäktige, äldre råden, delegationerna för etniska relationer och landskapens delegationer o.d.	utvecklingen av antalet romska representanter	regionala RONK, delegationen för etniska relationer ETNO			
Egenmakt: utvecklingen av antalet kommunalpolitiker och riksdagsvalskandidater med romsk bakgrund och av deras röstetal	antalet uppställda romska kandidater och utvecklingen av röstetalet	partier, RONK			
Regionalt och lokalt arbete: utvecklingen av antalet lokala romska arbetsgrupper och den regionala fördelningen	antalet lokala romska arbetsgrupper och deras geografiska fördelning	regionala RONK			
Regionalt och lokalt arbete: antalet program på landskapsnivå avseende romernas integration (MAARO) och vilka kommuner de omfattar	genomfört under genomförande uppföljning	Landskapen, regionala RONK			

Indikator för riktlinjen	Uppföljningsobjekt	Datakälla	Uppföljningstidpunkt och värde 1	Uppföljningstidpunkt och värde 2	Förändring
Information, kommunikation och medier: utvecklingen av mängden romskt innehåll i det allmänna programutbudet och på Yle Arenan	regelbunden sändningstid och mängden innehåll via andra kanaler och dess mångsidighet	Yle			
Det internationella arbetet bland romer: Finlands ekonomiska stöd till europeisk verksamhet som stöder romernas rättigheter och integration	mängden stöd och uppföljning av inriktningen	UM, JM, SHM, UKM, MM, IM			
antalet sakkunniga samt romska aktörer som fått stöd av Finland och som deltagit i arbetet bland romer	sakkunniga romska aktörer	UM, JM, SHM, UKM, MM, IM			

Undersökningar som grundar sig på självidentifikation och frivilligt deltagande är viktiga med tanke på insamlingen av uppgifter om användarna av olika tjänster. I stället för stora databasundersökningar och insamling av etniska registreringsuppgifter föredrar romerna denna typ av riktade undersökningar och deras antal bör därmed utökas.

4. Möjlighet att projektifiera indikatoruppföljningen

Precisionen och mångsidigheten i uppföljningen kan ökas genom att t.ex. delta i de internationella eller inhemska utvecklingsprojekt för indikatoruppföljning om olika befolkningsgruppers levnadsförhållanden, utbildning och sysselsättning som eventuellt inleds under programperioden.

BILAGA 1 Ansvariga parter i genomförandet av programmet och förkortningar av deras namn

ReK	Europeiska regionkommittén Rådgivande organ inom EU, bestående av representanter för alla 28 EU-länder på regional och lokal nivå. I kommittén kan ledamöterna ge respons på EU:s lagstiftningsförslag som direkt berör regioner och städer.
Regionala RONK	Regionala delegationer för romska ärenden
ARA	Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet
CAHROM	European Council Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues
ERUF	Europeiska regionala utvecklingsfonden
Europarådet	Europarådet
ERAC	European Roma Institute for Arts and Culture
ERTF	European Roma and Traveller Forum
ESF	Europeiska socialfonden
ETNO	Delegationen för etniska relationer
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (eng. OSCE - Organization for Security and Cooperation in Europe)
EU	Europeiska unionen
FRA	Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter
HDL	Stiftelsen Diakonissanstalten i Helsingfors
IRWN	The International Romà Women Network – år 2003 grundat internationellt samarbetsnätverk för att förbättra de romska kvinnornas ställning
Koske	Mellersta Finlands kompetenscenter inom det sociala området
Kotus	Institutet för de inhemska språken
Spetsprojektet LAPE	Regeringens program för utveckling av barn- och familjetjänster
MAARO	Program för romerna på landskapsnivå
NEET	Not in Employment, Education or Training – marginaliserad
Projektet Nevo tiija	Projektet Ny tid, ESF-projekt som erbjuder stöd och handledning med fokus på de finländska romernas likabehandling, delaktighet, välbefinnande och sysselsättning
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
OHCHR	Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter
Navigatorn	Serviceställe med låg tröskel
UKM	Undervisnings- och kulturministeriet
JM	Justitieministeriet
Utbildningsstyrelsen	Utbildningsstyrelsen
Programmet Opre	Mentorprogram för romer i Portugal
OTE	Projektet Vägar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra
Phenjalipe	Sakkunnigmöte för romska ärenden som sammankallats av Europarådet
NR	Nordiska rådet
Lokala romska arbetsgrupper	Lokala romska arbetsgrupper
QUALIROM	Projektet för högklassig undervisning i romani i Europa
Programmet Romano Mirits	Yles nyheter på romani
Programmet Romaversitas	Mentor- och stödprogram för begåvade romska elever i Ungern

ROMPO	Programmet för romsk politik i Finland
RONK	Riksomfattande delegation för romska ärenden
SDGs	The Sustainable Development Goals (FN:s mål för hållbar utveckling)
FLS	Finska Litteratursällskapet
IM	Inrikesministeriet
STEa	Social- och hälsoorganisationernas understödscentral (tid. Penningautomatföreningen RAY)
SHM	Social- och hälsovårdsministeriet
Suvas	Könskonsekvensanalys
TAIKE	Centret för konstfrämjande
TANE	Delegationen för jämställdhetsärenden
ANM	Arbets- och näringsministeriet
TE-tjänster	Arbets- och näringstjänster
THL	Institutet för hälsa och välfärd
Projektet Tšetanes naal	Utbildningsprojekt för att främja de finländska romernas likabehandling, delaktighet och välbefinnande
UM	Utrikesministeriet
VANUPO	Statens program för ungdomsarbetet och ungdomspolitiken 2017–2019
FN	Förenta nationerna
Yle	Rundradion
MM	Miljöministeriet

Bilaga 2 Närmare beskrivningar av "God praxis" som anges i programmet

Det politiska programmet för romerna lyfter fram god praxis som utvecklats för att främja romernas välbefinnande, likabehandling och delaktighet. Goda verksamhetsmodeller har skapats inom ramen för olika projekt bland annat med delfinansiering från EU och finansiering från STEA/Penningautomatföreningen. För att förankra modellerna som en del av de olika servicesystemens normalpraxis behöver man veta vilka verksamhetsmodeller som tagits fram och ta lärdom av erfarenheterna av dem. Modellerna bör tillämpas aktivt och integreras i olika verksamhetsmiljöer. Många av de verksamhetsmodeller som presenterats förutsätter ingen omfattande ekonomisk resursfördelning utan ett strategiskt grepp och vilja att utveckla samarbetsformer som överskrider de nuvarande tjänsternas, rutinernas och sektorernas gränser. Uppdaterad information om de olika förfaringssätten fås i första hand av de instanser som utvecklat dem.

Småbarnspedagogiken

Satukaravaani (2017–2018)

Helsingfors stads Satukaravaani (Sagokaravanen) är ett koncept som stöder läsandet och samarbetet mellan biblioteken och småbarnspedagogiken. En konkret åtgärd inom projektet är bibliotekens Satukaravaaniturné som genomförs på invandrarnas olika hemspråk och som stöder barnens integration, språkliga utveckling, lärande och läsintresse. Allt som allt når turnén direkt cirka 900 barn och indirekt även deras familjer.

Projektet producerar guider och artiklar på webben till stöd för daghem, bibliotek och föräldrar. Avsikten med materialet är att berätta om läsandets betydelse för barnets utveckling och om de verktyg och metoder som familjerna och personalen vid biblioteken och inom småbarnspedagogiken har till sitt förfogande. En metod är att avlägga ett "sago-diplom" som grundar sig på självständigt läsande eller lyssnande och som förenar daghemspersonal och familjer med biblioteken i en strävan att stödja barnens läsintresse.

Projektpedagogiken beaktar förutom föräldrarnas delaktighet och barnens språkliga utveckling även utvecklingen av barnens fantasi med hjälp av historieberättande och sago-tering. Dessutom läggs särskild vikt vid utvecklingen av självreglering och barnens olika erfarenhets- och lekvärldar samt upprätthållandet av dem. Inom ramen för projektet ordnas lässtunder vid olika bibliotek och produceras översättningar av undervisningsmaterialets texter till engelska, somaliska, arabiska och kurdiska samt webbmaterial för genomförande av verksamhetsmodellen.

Den grundläggande utbildningen

Kommunvisa utvecklingsplaner för den grundläggande utbildningen för romska barn och årsuppföljning av planerna

Det är möjligt att göra upp en separat utvecklingsplan till stöd för den grundläggande utbildningen för romska barn, på samma sätt som utvecklingsplanerna för undervisningen av andra kulturminoriteter och invandrare. I planen fastställs kommunens mål för utvecklingen av undervisningen och de praktiska åtgärderna för att nå målen. Planen kan fästa särskild vikt vid utveckling av den pedagogiska personalens kunskaper och färdigheter i den romska kulturen, frågor som rör undervisningen i romernas språk och kultur, kunskap om mänskliga rättigheter och minoritetsrättigheter och, inom ramen för fostringsgemenskap, samarbete med romska familjer och det romska samfundet i stort.

Verksamhetsmodellerna i programmet KiVa Skola® och tillämpningen av dem

KiVa Skola® är ett åtgärdsprogram mot mobbning som tagits fram vid Åbo universitet. Närmare information: www.kivaskola.fi. Programmet används även i många andra länder, se www.kivaprogram.net/. Undersökningar har visat att KiVa är ett av de effektivaste programmen mot mobbning.

Över 900 skolor deltar i programmet, som utvecklas utifrån respons från skolorna. Det första som omarbetades var kortfilmerna till stöd för lektionerna. I fortsättningen kan man också erbjuda KiVa-skolorna nytt material, konsultation för genomförandet av programmet, webinarier och internationell vänskoleverksamhet.

Gymnasieutbildningen, yrkesutbildningen, högskoleutbildningen och det fria bildningsarbetet

Mentorprogrammen Romaversitas och Opré

Mentorprogrammen Romaversitas i Ungern och Opré i Portugal samt den delvis liknande mentormodell som tagits fram inom ramen för det finländska projektet Opin portaila (DIAK) är bland de första stödprogrammen som utvecklats för romska studerande vid högskolor och yrkesskolor. Målet med de här programmen är att stödja studerande med romsk bakgrund i deras studier genom kamratstöd och olika verksamhetsformer såsom kurser och utbildningar som förbättrar studiefärdigheterna. Mentorprogrammen har i många europeiska länder också blivit populära bland studerande som hör till den övriga befolkningen. I länder där studiestödssystemen är outvecklade eller begränsade har programmet Romaversitas också inkluderat en möjlighet att ansöka om stipendier till stöd för studierna. Flera undersökningar har visat att de här mentorprogrammen har förbättrat den romska befolkningens inlärningsresultat, trivsel på läroanstalterna, genomströmning på andra och tredje stadiet samt de studerandes sysselsättning. Närmare information: www.romaeducationfund.org

Sysselsättning

Nevo tiija-projektets videor It's possible

Inom strukturfondsprojektet Nevo tiija har man tagit fram 12 It's possible!-videor som lagts ut på Youtube och därför behändigt kan utnyttjas i handledningen och informationen om skapandet av individuella utbildnings- och sysselsättningsvägar för romska unga och vuxna. (Se www.youtube.com sökord: "nevo tiija it's possible".) På videorna, som är cirka två minuter långa och effektivt och professionellt gjorda, berättar romer om sina erfarenheter av utbildning på olika nivåer och i många olika yrken och om hur de kommit in i arbetslivet.

Motarbete diskriminering och främja likabehandling

Högklassig likabehandlingsplanering

I enlighet med diskrimineringslagen ska myndigheterna, utbildningsanordnarna och arbetsgivarna bedöma hur likabehandling uppnås och främja likabehandling i sin egen verksamhet. När skyldigheten att främja likabehandling fullgörs ska man ta hänsyn till ursprung, ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, religion och andra diskrimineringsgrunder som är förbjudna enligt diskrimineringslagen. Syftet med de främjande åtgärderna är att trygga lika möjligheter i realiteten för alla att anlita olika myndigheters tjänster, utbilda sig och avancera i sin karriär. Närmare information om likabehandlingsplanering (på finska) <http://yhdenvertaisuus.fi/yhdenvertaisuussuunnittelu/>

Utbildning av frivilliga romska medlare för brottmål och tvistemål

Medlingen i brottmål och tvistemål erbjuder parterna möjlighet att möta varandra och ersätta skador som uppkommit på grund av brottet eller tvisten. Medling kan genomföras endast om parterna personligen gett sitt samtycke till den och är kapabla att förstå vad den innebär och vad lösningarna betyder. Medling är ingen rättegång och syftet är inte att avgöra vem som är straffrättsligt skyldig.

Medlingen är frivillig, neutral, konfidentiell, gratis och rimlig och verksamheten regleras av lagen om medling vid brott och i vissa tvister 1015/2005. Medlingsservicen leds, styrs och övervakas på riksplanet av social- och hälsovårdsministeriet. Ansvaret för att ordna, styra och övervaka servicen ligger hos Institutet för hälsa och välfärd, som också ansvarar för samordningen, statistikföringen och uppföljningen av forsknings- och utvecklingsarbetet kring medlingen i brottmål och tvistemål.

Mål som lämpar sig för medling är till exempel skadegörelse, ofog, misshandel, stöld, rån, egendomsbrott, olovligt brukande och bruksstöld, hemfridsbrott, ärekränkning och tvistemål. Medling kan tillämpas även på brott som begåtts av unga som inte fyllt 15 år. Lagen

utesluter i regel inget brott från medlingen. Ett undantag är brott som begåtts mot minderåriga där offret har ett särskilt behov av skydd.

Medlingsbyrån utbildar medlarna i deras uppgifter och hjälper och stöder dem i deras arbete. Medlarna betalas också kostnadsersättning för de mål där de medlat. Närmare information: <https://www.poliisi.fi/brott/medling>

Inriktande av social- och hälso-tjänster till romerna

Finlands Romaniförenings verksamhetsmodell effektiviserar och kompletterar den offentliga äldreomsorgen

Finlands Romaniförenings projektverksamhet för att utveckla äldreomsorgen för romer startade 2005 och pågår fortfarande. Före det nu aktuella projektet Bahtalo phuuriba genomfördes tre RAY-finansierade äldreomsorgsprojekt via föreningen: Vanhat, Phurane kaale – Vanhat romanit och Fintiko phurane kaale – Suomen vanhat romanit. I projekten utreddes de romska äldres hemmaboende och hur de upprätthåller sin funktionsförmåga och klarar sig självständigt. För att uppnå målen intervjuades äldre romer bosatta i Nyland. Intervjuerna gällde deras boende, levnadsförhållanden, hälsotillstånd och livskvalitet. Som en del av utredningen kartlades vilka tjänster de anlitade och vilka tjänster de inte erhölet eller upplevde sig behöva. Dessutom intervjuades deras närståendevårdare. Kartläggningen av servicebehovet gjordes med respekt för romernas traditioner genom att intervjua de äldre och deras närstående i hemmen.

I samarbete med institutionen för social- och kulturanthropologi vid Helsingfors universitet genomfördes också en kort intervju med yrkespersoner. I den utreddes den mångkulturella expertisen och behoven bland dem som arbetade med de äldre. Som ett resultat av projektet producerades en kartläggning av servicen för romska äldre och en lättläst guide för närståendevårdare med romsk bakgrund. Närmare information: http://suomenromaniyhdistys.fi/?page_id=114

Styrmodellen inom servicen för romska klienter i Jyväskylä stad

Jyväskylä stad inrättade en romsk arbetsgrupp 2003. Staden administrerade och genomförde sysselsättningsprojektet Romanit työelämään 2004–2007 inom ramen för gemenskapsinitiativet Equal. Projektet tog bland annat fram en dubbelriktad integrations- och utbildningsmodell (TuRom) och en verksamhetsmodell för kulturtolkar. De positiva resultaten av projektet Romanit työelämään och erfarenheterna av nyttan av styrmodellen har utgjort grunden för Jyväskylä stads tjänster för romer där man anställt handledare med romsk bakgrund. Verksamheten placerades i serviceenheten för grundtrygghet och socialarbete bland vuxna, och de handledare med romsk bakgrund som arbetar där är anställda av staden. I handledarnas uppgifter ingår att stödja de romska klienterna på deras

utbildnings- och sysselsättningsbana och i verksamheten ingår också att stödja eleverna i årskurs 9, stärka samarbetet mellan hem och skola, stödja barnen och familjerna och ordna missbruksvård. Dessutom omfattar verksamheten uppsökande arbete i syfte att förebygga marginalisering, och handledarnas egen romska bakgrund gör det lättare att nå klienterna och vinna deras förtroende. Handledarna stöder klienterna och samordnar vid behov ett servicenätverk. Målet är att stödja klienternas funktionsförmåga och självständiga initiativ när de söker sig till utbildning eller arbetslivet och att hänvisa dem till de tjänster som behövs. Vid behov medverkar handledarna på möten med klienten vid TE-byrån, servicecentret för arbetskraften, socialbyrån och andra serviceinstanser. Trots att handledaren är en stödperson betonas hans eller hennes uppgift som en neutral tolk. Nyttan med verksamheten består i att sakkunskapen om myndighetspraxis och klienternas behov kombineras i handledarnas arbete. I Jyväskylä kallas verksamheten för servicetolkning.

Jyväskylä stad har vidareutvecklat styrmodellen inom servicen 2015–2018 i projektet Rainer, som även yrkeshögskolan i Jyväskylä och Mellersta Finlands kompetenscenter inom det sociala området är med om att genomföra. Projektet finansieras av Europeiska unionens socialfond och närings-, trafik- och miljöcentralen i Mellersta Finland. Projektåtgärderna främjar romernas inträde i arbetslivet i Mellersta Finland och syftet är att höja deras utbildningsnivå. Dessutom skapar åtgärderna mervärde för de befintliga tjänsterna och främjar anlitaandet av multiprofessionella tjänster. Projektmålet är att göra det lättare för romerna att utbilda sig, skaffa ett yrke, hitta arbete och ha framgång i arbetet. Projektet undanröjer hinder för utbildning och slutförande av examina till exempel genom stödpersonsverksamhet, familjearbete och ett coachningsprogram som skräddarsytts för de studerande. När utbildningsnivån höjs underlättas också inträdet på arbetsmarknaden.

Förebyggande, korrigerande och ändringsinriktat familjearbete med romer som utförs av socialhandledare med romsk bakgrund i Helsingfors stad

Arbetet med romska familjer i Helsingfors stad inleddes vid socialverket som ett regionalt projekt 2001–2004 och etablerades som en ordinarie arbetsform i tjänsterna för barnfamiljer inom området för Helsingfors samtliga familjecenter 2005. För arbetet med romerna ansvarar socialhandledare med romsk bakgrund. Målet med arbetet med romska familjer är att förebygga problem bland familjer och barn, ordna korrigerande vårdarbete och ändringsarbete samt att stödja familjerna på ett övergripande sätt. Arbetsformerna är servicestyrning och kulturtolkning för myndigheterna och de romska familjerna i olika ärendesammanhang, multiprofessionellt nätverksarbete, familjeklubb samt hembesök och intensivt klientarbete som inkluderar stöd i vardagen, samtalsstöd och motiveringsstöd. Arbetet med romska familjer har gett positiva resultat och visat sig vara en viktig arbetsform bland annat när det gäller att förebygga marginalisering bland romska unga i synnerhet i östra Helsingfors. Närmare information: Helsingfors stads familjecenter.

Projektet för motarbetande av brott bland gängungdomar (2012–2015)

Bakom det här projektet, som genomfördes av stiftelsen Kriminaalihuollon tukisäätiö med samarbetsorganisationer, låg olika intressentgruppers oro för unga som begår brott. De gäng som projektet gällde var mångkulturella och inkluderade också unga från majoritetsbefolkningen. Gemensamt för de unga i målgruppen var en långvarig marginalisering som ofta börjat redan tidigt.

Huvudmålet med projektet var att bygga en modell med uppsökande arbete för att nå de mångkulturella gängungdomarna, särskilt romer och somalier, och att få dem att förbinda sig vid de tjänster de behövde. Ett delmål var också att utbilda personalen inom social- och ungdomsväsendet och barnskyddet i att möta mångkulturella gängungdomar och svara mot deras servicebehov. Ett annat delmål var att utsträcka gräsrotsarbetet till de marginaliserade ungas familjer bland annat genom att erbjuda dem information om barns och ungas utvecklingsskeden och om föräldrarnas roll i de olika skedena. I projektet arbetade förutom en projektchef och en projektanställd även erfarenhetsexperter på deltid.

Boenderådgivning, ekonomi- och skuldrådgivning och socialt disponentskap

Boenderådgivningen är en service som städerna och hyresvärdarna erbjuder och som syftar till att lösa olika problem som rör boende, förebygga skuldsättning i anslutning till boende och förebygga bostadslöshet. Dessutom syftar verksamheten till att åtgärda boendesociala problem såsom missämja mellan grannar. Målet är att trygga ett fortgående boende. Vilken kommuninvånare som helst kan bli klient hos boenderådgivningen. Det är viktigt att ta itu med boendeproblem i ett så tidigt skede som möjligt.

Boenderådgivarna utreder situationen på ett övergripande sätt tillsammans med klienten och försöker hitta lösningar till olika problemsituationer i samband med till exempel hyresbetalning eller erhållande av stöd för boende. Tillsammans med boenderådgivaren kan klienten bland annat kartlägga möjligheten att göra upp en betalningsplan, få information om vilka tjänster och stödformer som är lämpliga i situationen och få råd i frågor som gäller bostadssökande.

Socialt disponentskap avser en tjänst som riktas till personer som av olika skäl kämpar med livskompetensen. Det är en stödform som ges hemma hos klienten. Med hjälp av den försöker man utreda och förebygga problem som rör normalt hyresboende. Det kan handla om obehandlade psykosomatiska besvär eller missbruk som lett till problem i vardagen. Typiska problem är bland annat obetalda hyror, störande av ordning eller bristfällig skötsel av bostaden. Socialt disponentskap genomförs alltid på basis av socialväsendets eller någon annan myndighets observation om att klienten inte klarar av situationen eller problemet utan stöd. Syftet med socialt disponentskap är att hjälpa klienten att till exempel behålla sin bostad när han eller hon hotas av vräkning.

Socialt disponentskap strävar efter att stödja självständigt hyresboende och är alltså inte avsett för klienter inom den stödda boendeservicen. Tjänsten kan dock vara ett stöd för en klient som flyttar från den stödda boendeservicen till självständigt hyresboende.

Ekonomi- och skuldrådgivningen är en lagstadgad tjänst som är gratis för alla. Den ordnas främst av kommunerna. Flera kommuner kan ha en gemensam rådgivare som hjälper klienterna att planera och sköta sin ekonomi och sina skulder och att utreda och ansöka om olika skuldsaneringslösningar.

Romani

Språklubbar och språkbon på romani

En mycket mångsidig verksamhet med språklubbar och språkbon på romani har ordnats med finansiering från Utbildningsstyrelsen, kommuner och projekt. En del språkbon har ordnats dagtid 1–2 gånger i veckan i samband med daghem och småbarnspedagogik, med deltagare i åldern 3–7 år i samma grupp. En del av grupperna har varit riktade till både vuxna och barn och samlats kvällstid i romska organisationers lokaler under ledning av deras anställda. På vissa orter har språklubbsverksamhet dessutom ordnats på veckosluten och då kunnat ha deltagare i alla åldrar.

Romsk konst och kultur

Nationalteaterns mångkulturella nutidsteaterstycke Karavanen 2017

Karavanen 2017 var en modern teaterföreställning genomförd av livemusik som lekfullt behandlade gränstörna mellan barndom och vuxenliv med hjälp av nya texter, poesi, cirkuskonst och musik. Verkets teman var en sprudlande livsglädje och tankeväckande ämnen som ensamhet, acceptans för olikheter och hemmets betydelse i rytmisk växling under föreställningen. Kring Karavanproduktionen uppstod en brokig blandning av effektfulla möten mellan proffs och amatörer, gripande iakttagelser och glädjande energi eftersom den sammanförde så många olika människor från olika delar av landet.

Teaterverkets skapelseprocess inleddes i början av 2016 med verkstäder där deltagarna fick grundläggande konstundervisning. Olika ensembler som verkat i olika hus togs steg för steg med i produktionen, och alla artister och andra medlemmar i arbetsgruppen lärde känna varandra. Särskilt viktigt var att alla upplevde att de arbetade för ett gemensamt mål och kunde lita på gruppen.

Målet med verkstäderna, som pågick i ett och ett halvt år, var att involvera och stödja varje artist, föra fram vars och ens styrkor och tillsammans beträda ny mark. Dessutom var det viktigt att uppmuntra deltagare med olika bakgrunder att värna om sina egna arv och

rötter, föra vidare kunskap och färdigheter och lära sig nya samt tillsammans utveckla nya traditioner och samtidigt metoder för att skapa mångsidiga möten mellan olika kulturer.

Egenmakt

STEAs understödsprogram Platsen är ledig II

STEAs understödsprogram Platsen är ledig II riktar sig 2018–2021 till unga under 30 år som befinner sig utanför arbetslivet och till partiellt arbetsföra personer i alla åldrar. Avsikten med understödsprogrammet är att hjälpa svårssysselsatta personer att hitta visstidsarbete och fortsatt arbete genom att erbjuda dem möjligheter att arbeta i organisationer inom social- och hälsovården. De unga som sysselsätts genom programmet Platsen är ledig ska ha endast lite eller ingen arbetserfarenhet, vara yngre än 30 år och utanför arbetslivet när anställningen inleds och får inte studera som huvudsyssla. Anställningar som understöds ska vara i minst 12 månader. Mer information: <https://www.stea.fi/web/sv/ansokning/understodsprogram>

Erfarenhetsexpertis

Enligt Befolkningsförbundet är erfarenhetsexpertis en färdighet som utvecklats genom långvarig personlig erfarenhet och internaliserad kunskap. En erfarenhetsexpert har viljan och förmågan att utnyttja sina erfarenheter i olika sammanhang för att hjälpa andra. Arbetet är alltid frivilligt och ingen kan förpliktas eller tvingas att utföra det.

Invandrare kan vara experter på integration eller experter på hur invandrare klarar av att använda olika tjänster. De kan emellertid också vara erfarenhetsexperter på andra teman än sådana som har att göra med invandring eller flyktingskap, till exempel på frågor som gäller mental hälsa, funktionsnedsättning eller rusmedel.

Erfarenhetsexperter kan uppträda på offentliga evenemang eller i medier såsom tv eller radio, eller ge intervjuer till tidningar eller andra medier. Erfarenhetsexperter kan vara sakkunnigmedlemmar i olika styrgrupper och råd. De kan höras av myndigheter eller beslutsfattare. Erfarenhetsexperter kan också föreläsa eller utbilda.

Alla former av erfarenhetsexpertis bygger på kommunikation och växelverkan. Det är typiskt att erfarenhetsexperter får respons på sitt budskap antingen omedelbart eller senare till exempel genom medierna eller personligen. Källa och närmare information (på finska) om erfarenhetsexpertis: <http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/mita-teemme/koke-musasantuntijat/mita-on-kokemusasantuntijuus/>

Stödet för romer – utbildning (s.k. TuRom-utbildning)

I den integrerande bro- och kamratstödsutbildningen kan romer och majoritetsbefolkning lära känna varandra i grupper och korsa bron mellan kulturerna. Den ledande tanken i verksamheten är att stödja och stärka personens individuella och kulturella identitet med hjälp av tolerant växelverkan. Utbildningen minskar den sociala klyftan mellan romerna och majoritetsbefolkningen, som framträder bland annat när romer söker sig till utbildning, arbete och samhällsliv.

Inspirerande utbildare som är experter på sitt område utgör en oumbärlig del av TuRom-utbildningen. Det är önskvärt att utbildaren har erfarenhet av att utbilda människor med olika kulturella bakgrunder. När TuRom-utbildningen är riktad till romer ska utbildaren ha tillräckliga grundläggande kunskaper om den romska kulturen och en öppen inställning gentemot romer. Det är bra att samtidigt anlita både romer och personer från majoritetsbefolkningen, såväl män som kvinnor, som utbildare. Det är bra om även utbildarna lär sig något nytt, dvs. också själva är en del av TuRom-gruppen, vilket gör utbildningssituationen mindre stel. Den inledande kartläggningen i TuRom-utbildningen är beställarens och producentens val av TuRom-grupp. En romsk expert och beställarens ombud sätter ihop en grupp som är motiverad och som enligt deras uppfattning fungerar tillsammans. Beställaren av TuRom-utbildningen har ett stort ansvar för gruppbildningen. Avsikten och målet med brogruppen är att bygga upp en kontakt mellan majoritetsbefolkningen och romerna så att det blir lättare för den berörda personen att nätverka och delta mer aktivt i samhället. Brogruppen består av personer från majoritetsbefolkningen och den romska befolkningen som deltar i TuRom-utbildningen och som genom utbildningen och sin mångkulturella erfarenhet lärt känna varandra och motiverats att antingen individuellt eller tillsammans som grupp agera som "brobyggare" och kulturtolkar i det egna arbetslivet och den egna vardagen. Bropersonerna försöker undanröja eventuella hinder som uppstått på grund av fördomar mellan majoritetsbefolkningen och romerna. En broperson kan till exempel stödja, handleda och introducera en person i en ny utbildning, på en ny arbetsplats eller i någon annan samhällsverksamhet. En broperson eller en brogrupp fungerar också som modell och förebild för såväl romer som majoritetsbefolkning. En broperson kan grunda en TuRom-kamratstödsgrupp där man kan gå igenom TuRom-utbildningen med hjälp av en handbok (Florin 2007) eller bli kamratstödsperson och delta i den lokala frivilliga stödpersonsverksamheten. Närmare information om TuRom-utbildningen: <https://www.innokyla.fi/documents/206421/222a8678-5023-4bbd-8f4e-16d73e4ef93a>

Puimalametoden

Puimalametoden utvecklades av arbetsgruppen Robert Arnkil, Pekka Ihananinen, Esa Jokinen, Tiina Rinne och Timo Spangar. Metoden försöker stärka det ömsesidiga lärandet och sprida resultaten av utvecklingsarbetet med ett multiperspektiv. Namnet kommer från det finska uttrycket "puida" – att tröska eller gå igenom, dryfta, avhandla en fråga, vilket i det

här sammanhanget sker i en dialog. Puimala betyder också tröskhus. Analysen fokuserar på "huvudägaren" av det tema som behandlas, dvs. den part som har det centrala ansvaret för frågan. Det kan till exempel vara det servicecenter som ansvarar för verksamheten, ansvarsområdet, någon enhet inom dessa, ett utvecklingsprojekt eller något fungerande förfarande. Redan i planeringsskedet är det bra att överväga i vilken ordning olika parter dvs. röster ska få höras. Vanligen har nämligen den som inleder och den som avslutar en dialog en relativt stark ställning. Den som inleder kan med sitt inlägg styra vad dialogen kommer att handla om. Den som avslutar kan sammanfattningsvis bestämma vad som varit viktigt och betydelsefullt i dialogen.

För att processen ska bli lyckad måste den planeras övergripande och inledas med en omsorgsfull beredningsfas, vilket innebär att man skriver ett manus för genomförandet. I manuset beskrivs vad som ska ske före själva mötet. Den organiserande parten börjar förhandla med de deltagande parterna och rösterna eller deras representanter om hur mötet ska genomföras. Om beredningsarbete på nätet inkluderas i processen ska beredningen av och ansvaret för verksamheten på nätet tas med i manuset. Närmare information om Puimalametoden: <https://www.innokyla.fi/web/malli109763>

Mångfald och dialog (s.k. MOD-verksamhet)

MOD-verksamhet och MOD-utbildning syftar till att främja likabehandling, skapa insikter och ge deltagarna beredskap att möta mångfald i vardagen. På grundkursen undersöker deltagarna sin egen identitet och hur fördomar uppstår. Målet är att avslöja motsättningar mellan "oss och dem" i våra liv och att synliggöra normer. Övriga teman är hur fördomar övergår i diskriminering samt begreppen människovärde och kultur. MOD-grundkursen ger verktyg för att främja och bidra till likabehandling.

På fortsättningskursen sätter sig deltagarna in i olika former av diskriminering och rasism och i samhällets maktstrukturer. Kursen behandlar samhällets förändring och oss som en del av förändringen. Deltagarna letar efter olika sätt att påverka och överväger hur de kan bidra till att människor behandlas lika nu och i framtiden.

På MOD-utbildningarna tillämpas deltagarorienterade metoder. Det är viktigt att tillämpa ett dialogiskt grepp i arbetet. Arbetsmetoderna är till exempel samtal, brainstorming, rollövningar och interaktionsuppgifter. I utbildningen utnyttjas också bilder, berättelser och kortfilmer.

Principerna för utbildningen inkluderar respekt för mångfald, likabehandling, mänskliga rättigheter, jämlikhet och kulturell mångfald. MOD är processororienterat arbete i grupp där man behandlar gruppmedlemmarnas tankar, känslor, idéer och insikter i relation till mångfaldsfrågor. Närmare information (på finska): <https://www.mod-koulutus.fi/mika-mod>

BILAGA 3   Utredningar, rapporter och nyckeldokument om romernas integration

Föreskrifter och anvisningar

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen för vuxna 2017

Föreskrifter och anvisningar 2017: 9b, Utbildningsstyrelsen.

LP2016: Stödmaterial för läroämnet romani (på finska)

<http://edu.fi/perusopetus/aidinkieli/romanikieli>

Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2016

Utbildningsstyrelsens Föreskrifter och anvisningar 2016:17.

Översikt över läget inom den grundläggande utbildningen för romska elever 2010–2011 och åtgärdsförslag

Rapporter och utredningar 2011:26, Utbildningsstyrelsen.

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014

Föreskrifter och anvisningar 2014:96, Utbildningsstyrelsen.

Grunderna för fristående yrkesexamen för instruktör i romkultur

Utbildningsstyrelsen: Yrkesexamen: föreskrift 6/011/2013

Specialyrkesexamen: föreskrift 52/011/2010

Rapporter, utredningar och politikprogram samt uppföljning av verkställigheten

Forskningsprojekt om romernas välfärd (Roosa)

Institutet för hälsa och välfärd, 1.8.2016–31.12.2018

<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/romanien-hyvinvointitutkimus-roosa>

Uppföljning av jämlikheten i fråga om romers boende

MM och ARA, 23.1.2018

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160489>

Publikationens permanenta adress är <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4783-8>

Utredningen Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana LAPE-muutosohjelmaa

Boelius, T. (2017). Mellersta Finlands kompetenscenter inom det sociala området.

**Communication from the Commission to the European Parliament and the Council:
Midterm review of the EU framework for National Roma integration strategies**

European Commission. 30.8.2017 COM (2017) 458 final. Brussels.

”Ofta får man fundera på hur man ska vara och vart man vågar gå”. Utredning om hatretorik och trakasserier samt deras verkningar på olika minoritetsgrupper

Korhonen, N., Jauhola, L., Oosi, O., & Huttunen, H-P. Justitieministeriets utredningar och anvisningar 7/2016. Helsingfors 2016.

**Förslag till ny examensstruktur inom yrkesutbildningen
Mellanrapport från styrgruppen för arbetslivet för att förnya examensstrukturen inom yrkesutbildningen**

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2016:23.

Romanikielen asema, opetus ja osaaminen

Inlärningsresultaten i romani i årskurs 7–9 i den grundläggande utbildningen 2015
Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU), publikationer 4:2016.

Översikt över vuxna romers utbildningsbakgrund 2015

Utbildningsstyrelsens Rapporter och utredningar 2015:8

http://www.oph.fi/download/175254_katsaus_aikuisten_romanien_koulutustaustoihin.pdf

En förhandsstudie om romernas välfärd

Slutrapport, Institutet för hälsa och välfärd 16/2014.

Publikationens permanenta adress är <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-186-0>

Styrning och uppföljning av verkställandet av programmet för romsk politik. Arbetsgruppens rapport. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2013:48.

Våld mot romska kvinnor i närrelationer och inom familjen. Behov av hjälp i samfundet och servicesystemet

Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2013:33.

Romernas boende och jämlikhetsaspekten

Miljöministeriets rapporter 8/2012

Översikt över läget inom den grundläggande utbildningen för romska elever 2010–2011 och åtgärdsförslag

Utbildningsstyrelsens Rapporter och utredningar 2011:26.

Finlands målsättningar för att främja den europeiska politiken avseende romer
Handbok i Finlands europeiska politik avseende romer

Arbetsgruppsrapport 24.3.2011, Utrikesministeriets publikationer 2/2011.

Statsrådets principbeslut om riktlinjer för politiken avseende romer

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2010:16.

Politiskt program för romerna i Finland. Arbetsgruppens förslag

Social- och hälsovårdsministeriets utredningar 2009:48.

Romernas långa väg till arbetsmarknaden: En undersökning om främjande av romers placering på arbetsmarknaden.

Syrjä, H. & Valtakari, M. (2008). Arbets- och näringsministeriets publikationer, Arbete och företagsamhet 22/2008. Helsingfors 2008.

Rompolitikens strategi. Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 1999:9

Suonoja, K. & Lindberg, V. Social- och hälsovårdsministeriet. Helsingfors 2000.

Guider och handböcker

Klar för urval II. Från yrkesutbildning till högskola, s. 15–17

Undervisnings- och kulturministeriet 2017:25.

Järjestörompo -Perustuu Suomen romanipoliittiseen ohjelmaan

Suomen Romanifoorumi ry, 2014.

Romanioppilaiden ohjaus toiselle asteelle ja tuki jatko-opinnoissa

Utbildningsstyrelsen, Informationsmaterial 2013:10.

Romani ja terveystalvelut. Opas terveydenhuollon ammattilaisille

Utbildningsstyrelsen 2012, ISBN 978-952-13-4929-4.

Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä

Utbildningsstyrelsens guider och handböcker 2011:14.

Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa

Utbildningsstyrelsen 2010, ISBN 978-952-13-4480-0.

Doktorsavhandlingar och andra publikationer

Sosiaaliturvan rajoilla. Kirjoituksia kansainvälisestä sosiaali oikeudesta

Nykänen, E. Keskimäki, I., Kuusio, H. (2017). Paperittomien ulkomaalaisten oikeus terveyspalveluihin. Temabok 16, Helsingfors, FPA. ISBN 978-952-284-022-6.

Assimilated individuals and segregated communities: A comparative study of the housing and living related well-being of Finnish Roma and housed Gypsies and Travellers in England

Berlin, J. (2015). Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 101. Östra Finlands universitet 2015. Doktorsavhandling.

Romanipolitiikasta romanien politiikkaan: Poliittisen asialistan ja toimijakonseption muutos 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa

Friman-Korpela, S. (2014). Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 513. Doktorsavhandling.

Hälso- och sjukvård för papperslösa i Finland.

Keskimäki, I. & Nykänen, E. & Kuusio, H. Institutet för hälsa och välfärd (THL) rapport 2014 (Julkari)

Publikationens permanenta adress är <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-156-3>

Annorlunda varje dag – En utredning om romers erfarenhet av diskriminering

Minoritetsombudsmannen, Helsingfors 2014, Publikationsserie 15.

“Manne takaraivossa”: Ennakkoluulot ja syrjintä suomalaisten romaniyrittäjien kokemana. Fenomenografinen tutkimus

Anttonen, R. (2009). Jyväskylä Studies in Business and Economics 79. Doktorsavhandling.

Mer lika än olika

Romska barns och ungas välfärd och hur deras rättigheter tillgodosätts i Finland
Barnombudsmannens byrå. Publikationer 2009:2.

Beyond Systemic Discrimination: Educational Rights, Skills Acquisition and the Case of Roma Gynther, P. (2007). Martinus Nijhoff Publishers. Doktorsavhandling.

Romanit toimijoina yhteiskunnassa - Romaniasiaian neuvottelukunta 50 vuotta – juhlaulkaisu

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2006:5.

Lagstiftning och fördrag

Grundlagen 11.6.1999/731 och dess 17 § (Rätt till eget språk och egen kultur)

Diskrimineringslagen 30.12.2014/1325

Lagen om grundläggande utbildning 21.8.1998/628

Gymnasielagen 21.8.1998/629

Lagen om yrkesutbildning 11.8.2017/531

Förvaltningslagen 6.6.2003/434

**Statsrådets förordning om den riksomfattande delegationen för romska ärenden
och regionala delegationer för romska ärenden**

SrF 1019/2003 och SrF 1350/2009

Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk

Finlex 23/1998

**FN:s mål för hållbar utveckling (Sustainable development goals, SDG) dvs. Agenda
2030**

Internet: stm.fi/sv/publikationer

BESTÄLLNINGAR:
julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

ISSN PDF 1797-9854
ISBN PDF 978-952-00-4124-3